

215
MAF

ΕΚΔΟΣΙΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ

ΣΧΕΣΕΙΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

ΟΥΔΕΜΙΑ ΑΝΤΙΦΑΣΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΥΠΑΡΧΕΙ

ΥΠΟ
ΔΗΜ. Ι. ΜΑΓΚΡΙΩΤΗ
ΔΡΟΣ Ν.

ΑΘΗΝΑΙ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΙΚ. ΤΙΛΠΕΡΟΓΛΟΥ
ΜΙΛΤΙΑΔΟΥ 7 - ΑΘΗΝΑΙ

1940

215
MAF

ΕΚΔΟΣΙΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ

ΣΧΕΣΕΙΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

ΟΥΔΕΜΙΑ ΑΝΤΙΦΑΣΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΥΠΑΡΧΕΙ

ΥΠΟ
ΔΗΜ. Ι. ΜΑΓΚΡΙΩΤΗ
ΔΡΟΣ Ν.

ΑΘΗΝΑΙ
ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΝΙΚ. ΤΙΛΠΕΡΟΓΛΟΥ
ΜΙΛΤΙΑΔΟΥ 7 - ΑΘΗΝΑΙ
1940

ΕΚΔΟΣΙΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ	
— ΧΑΝΙΩΝ —	
ΑΦ. αριθ.	22989
Χρονολ. Πρωτ.	27-11-1963
Είδος	Οργάνωση
Αριθ.	215 / ΜΑΘ -

ΣΧΕΣΕΙΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

ΟΥΔΕΜΙΑ ΑΝΤΙΦΑΣΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΥΠΑΡΧΕΙ

Υ Π Ο
ΔΗΜ. Ι. ΜΑΓΚΡΙΩΤΗ
ΔΡΟΣ Ν.

ΑΘΗΝΑΙ
ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΝΙΚ. ΤΙΛΠΕΡΟΓΛΟΥ
ΜΙΛΤΙΑΔΟΥ 7 - ΑΘΗΝΑΙ
1940

215
MAG

ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

ΣΧΕΖΕΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

ΣΥΛΛΟΓΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

ΔΗΜ. Ι. ΜΑΓΚΡΙΩΤΗΣ

ΑΘΗΝΑ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ
1940

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τὸ λίαν εὐδοκίμως καὶ κοινωφελῶς δρῶν ἐν Νέᾳ Σμύρνῃ Σωματεῖον «Ἐστία Ν. Σμύρνης» ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ φιλοπροόδου κ. Π. Χαλδέζου, εἶχε τὴν πρωτοβουλίαν νὰ ὀργανώσῃ καὶ κατὰ τὸ τρέχον ἔτος ἐν Νέᾳ Σμύρνῃ σειρὰν διαλέξεων μεταξὺ τῶν ὁποίων καταλέγεται καὶ ἡ εἰς τὸ παρὸν τεύχος δημοσιευομένη, ἣτις ἐδόθη τὴν 17ην Μαρτίου 1940 εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ ὡς ἄνω Σωματείου.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς δημοσιότητος τῆς διαλέξεως ταύτης θεωρῶ καθήκόν μου τὸ μὲν νὰ εὐχαριστήσω τὸν Πρόεδρον τοῦ Σωματείου «Ἐστία Ν. Σμύρνης» κ. Π. Χαλδέζον διὰ τὴν τιμὴν τὴν ὁποίαν μοὶ ἔκαμε νὰ με περιλάβῃ μεταξὺ τῶν ὁμιλητῶν, τὸ δὲ νὰ εὐχαριστήσω τὸν Πρόεδρον τῆς Κοινότητος Ν. Σμύρνης κ. Θᾶνον Καρύλλον, διότι με τὴν διακρίνουσαν αὐτὸν ἐνθουσιώδη πνοὴν εἰσηγήθη τὴν εἰς τεύχος ἐκτύπωσιν τῆς διαλέξεως καὶ δωρεὰν διανομὴν αὐτῆς εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Κοινότητος πρὸς πνευματικὴν αὐτῶν διαφώτισιν.

Ὅμοίως εὐχαριστίας ἀπευθύνω καὶ πρὸς τοὺς κ. κ. Συμβούλους τῆς Κοινότητος διότι ἀσμένως ἀπεδέχθησαν τὴν πρότασιν ταύτην, ὡς ἐπίσης καὶ πρὸς τὴν Διοίκησιν Πρωτευούσης, ἣτις υἱοθέτησε καὶ ἐνέκρινε τὴν ἐνέργειαν ταύτην τῆς Κοινότητος.

Εἶνε πράγματι πολὺ παρήγορον καὶ λίαν ἐποικοδομητικὸν τὸ γεγονός, ὅτι κατὰ τὴν σημερινὴν ἐποχὴν εὐρίσκουν τόσῃν ἀπύχησιν εἰς τοὺς τοπικοὺς ἄρχοντας ὡς καὶ εἰς τὴν Σεβαστὴν Κυβέρνησιν τὰ ζητήματα τὰ ἀφορῶντα τὴν πνευματικὴν καὶ θρησκευτικὴν διαπαιδαγώγησιν τῶν πολιτῶν.

ΔΗΜ. Ι. ΜΑΓΚΡΙΩΤΗΣ

ΣΧΕΣΕΙΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΑΝΤΙΦΑΣΚΕΙ Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗΝ ;

Α'. Εισαγωγή.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς διαδεδομένη εἰς τὸν τόπον μας ἡ προκατάληψις, ὅτι ἡ Ἐπιστήμη δὲν συμβιβάζεται μετὰ τὴν Θρησκείαν, ἀλλ' ὅτι συγκρούεται μετὰ αὐτὴν καὶ μάλιστα τὴν ἀναίρει.

Ἐπειδὴ ἡ πλάνη αὕτη διαρκῶς ἐπαναλαμβάνεται καὶ διαδίδεται κατὴντησον ὥστε ὁ πολὺς κόσμος νὰ τὴν πιστεύῃ, εἶτε διότι δὲν ἔχει καιρὸν νὰ ἐρευνήσῃ ποῖα εἶναι ἡ πραγματικὴ ἀλήθεια, εἶτε διότι δὲν ἔχει τὴν ἀπαιτουμένην κατάρτισιν νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς ἓν τόσο πολὺπλοκο ζήτημα.

Καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς σοβαροὺς ἐπιστήμονας παρατηρεῖται τοιαύτη στάσις ἔναντι τῆς θρησκείας.

Θὰ ἦτο ὅμως πολὺ ἀπίθανον, ἢ μᾶλλον ἀπίστευτον ἂν ὑπεστήριζε κανεὶς ἐξ αὐτῶν ὅτι τὴν ἀπιστίαν ἢ τὴν ὀλιγοπιστίαν τοῦ τὴν ἀπέκτησε κατόπιν τῶν ἐπιστημονικῶν τοῦ ἐρευνῶν. Ἐὰν ὅμως ἤθελε νὰ ἐρευνήσῃ εἰς τὰ βάθη τῆς καρδίας τοῦ θὰ ἔβλεπεν ὅτι ἡ ἀπιστία ἤρχισεν εἰς πολὺ παλαιότεραν ἐποχὴν, ἀπὸ τὸ Γυμνάσιον ἢ τὸ Πανεπιστήμιον. Ἡ ἀφορμὴ δὲ τῆς ἀπιστίας τοῦ ἦτο κάθε ἄλλο παρά ἐπιστημονικὴ. Μὲ μίαν λέξιν ἤμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐγένετο ἄπιστος, διότι ἡ κοινωνία, τὸ περιβάλλον εἰς τὸ ὁποῖον ζῆ εἶναι ἄπιστον ἢ ἀδιάφορον.

Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀκόμη ὁ πόλεμος ἐναντίον τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἔχη κάποιαν σχέσιν μετὰ τὴν ἐπιστήμην πάλιν ὀφείλεται ὄχι εἰς πραγματικοὺς ἐπιστημονικοὺς λόγους, ἀλλὰ εἰς μίαν βασικὴν παρεξήγησιν.

Ἐπί παραδείγματι μερικοὶ ἐπιστήμονες ἰσχυρίζονται ὅτι μὲ τὴν θεωρίαν τοῦ Δαρβίνου ἀπεδείχθη ὅτι ὁ ἄνθρωπος κατάγεται ἀπὸ τὸ κτῆνος, ἢ ὅτι μὲ τὴν θεωρίαν τοῦ Λαβουαζιέ ἀπεδείχθη ἡ ἀφθαρσία τῆς ὕλης καὶ ἐξάγουν τὸ συμπέρασμα ὅτι διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς Θεὸς Δημιουργὸς δὲν ὑπάρχει, οὔτε ψυχὴ ἀθάνατος ἀλλ' ὅτι μόνον ἡ ὕλη ὑπάρχει...

Αὐτὰ τὰ δῆθεν ἐπιστημονικὰ συμπεράσματα τὰ ὁποῖα ἀντιφάσκουν πρὸς τὴν θρησκείαν εἶναι κατὰ βάσιν ἐσφαλμένα διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι γίνεται σοβαρωτάτη σύγχυσις μεταξὺ ἐπιστημονικῆς ὑποθέσεως ἢ θεωρίας καὶ ἐπιστημονικῆς ἀληθείας, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι παρατηρήσεις τοῦ ἐφαρμόζονται εἰς ὠρισμένην μόνον κλίμακα φαινομένων γενικεύονται καὶ ἐξάγονται συμπεράσματα τὰ ὁποῖα κάθε ἄλλο εἶναι παρά ἐπιστημονικά.

Ἡ ἐπιστημονικὴ θεωρία διαφέρει βασικῶς ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν, διότι ἡ μὲν πρώτη ἀποτελεῖ ἀπλοῦν συλλογισμόν ἀναπόδεικτον, ἐνῶ ἡ δευτέρα κατὰ τὸ τελειῶς ἐξηκριβωμένον καὶ ἀποδεδειγμένον.

Τόσον ἡ θεωρία τοῦ Λαβουαζιέ ὅσον καὶ ἡ θεωρία τοῦ Δαρβίνου ἐφαρμόζονται εἰς περιωρισμένον μόνον τομέα παρατηρήσεων. Ἡ γενίκευσις ὅμως καὶ ἡ ἐπέκτασις αὐτῶν εἰς «κοσμοθεωρίας» μὲ τὰς ὁποίας καταβάλλεται προσπάθεια νὰ ἐξηγηθῇ ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐν γένει νὰ δοθῶν διάφοροι φιλοσοφικαὶ καὶ μεταφυσικαὶ ἐξηγήσεις, ἀποτελεῖ βαρύτατον ἐπιστημονικὸν σφάλμα, ἀποτελεῖ ἐπιστημονικὴν πλαστογραφίαν ἢ ὁποῖα γίνεται διὰ σκοποῦς κάθε ἄλλο παρά ἐπιστημονικούς.

Εἰς ἄλλο σημεῖον τῆς διαλέξεώς μας θὰ εἰπῶμεν περισσότερα ἐν σχέσει μὲ τὰς ἐπικρατούσας σήμερον ἀντιλήψεις περὶ τῆς θεωρίας τοῦ Δαρβίνου καὶ περὶ ὕλης.

Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι κυριώτερα ἀφορμὴ τῆς ἐπικρατοῦσης πλάνης περὶ δῆθεν συγκρούσεως μεταξὺ ἐπιστήμης καὶ θρησκείας εἶναι ἡ τάσις νὰ προσφέρωνται εἰς τὸ πολὺ κοινὸν διάφοροι ἐπιστημονικαὶ ὑποθέσεις ὡς δεδομένα ἐπιστημονικά, ὡς ἀλάνθαστοι ἐπιστημονικαὶ ἀλήθειαι, ἐνῶ εἰς τὴν πραγματικότητά πρόκειται εἴτε περὶ συλλογισμῶν ἀναποδείκτων, εἴτε περὶ ὑποθέσεων αἱ ὁποῖαι ἐφαρμόζονται εἰς ὠρισμένας μόνον περιπτώσεις.

Ὅπως λέγει σχετικῶς ὁ J. W. Sullivan εἰς τὸ περίφημον ἔργον του «Limitations of Science» «καμμία ἐπιστημονικὴ ἀρχὴ δὲν εἶναι ἀπαραβίαστος. Καμμία ἐπιστημονικὴ θεωρία δὲν ὑποστηρίζεται σήμερον ὅπως ἄλλοτε μὲ θρησκευτικὴν πεποίθησιν».

Ὁ δὲ διάσημος Μαθηματικὸς Ἄνρὺ Πουαγκαρέ λέγει : «καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς γρανιτώδεις ἀληθείας τῆς ἐπιστήμης» διὰ τῶν ὁποίων ἐδίδετο ἡ ἐπιστημονικὴ ἐρμηνεία τοῦ σύμπαντος ἐδημιουργήθησαν σήμερον ρήγματα».

* * *

Β'. Μορφή ὑπὸ τὴν ὁποῖαν ἐμφανίζεται τὸ ζήτημα τῶν σχέσεων Θρησκείας καὶ Ἐπιστήμης.

Ἐὰν θελήσωμεν νὰ ἐμβαθύνωμεν εἰς τὸ ζήτημα τῶν σχέσεων Θρησκείας καὶ Ἐπιστήμης θὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι καμμία σύγκρουσις μεταξὺ αὐτῶν δὲν ἔμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ, διότι ἡ σφαῖρα ἐκάστης εἶναι διάφορος, ἡ μέθοδος τὴν ὁποῖαν ἀκολουθεῖ ἐκάστη εἶναι διάφορος καὶ οἱ σκοποὶ τῶν ἀκόμῃ διάφοροι. Ἀλλὰ καίτοι αἱ σφαῖραι αὐτῶν εἶναι διάφοροι ἐν τούτοις ὅμως δὲν εὐρίσκονται χωρὶς ἐπαφὴν τινα εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ πιθανὴ καὶ πραγματικὴ σύγκρουσις μεταξὺ τῶν δύο τούτων τρόπων τῆς γνώσεως δὲν εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀντίθεσιν τῶν συμπερασμάτων τῆς Ἐπιστήμης πρὸς τὰ δόγματα τῆς Θρησκείας.

Κατὰ τὴν ὀρθὴν παρατήρησιν τοῦ Boutroux¹ ἡ πιθανὴ ἀντίθεσις θεωρεῖται σήμερον μᾶλλον ψυχολογικῆς φύσεως παρά θεωρητικῆς ἢ δογματικῆς.

Προέρχεται κυρίως ἀπὸ τὴν δυσκολίαν τοῦ νὰ παραδεχθῇ τις ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ συνυπάρχουν εἰς τὴν αὐτὴν διάνοιαν τὸ ἐπιστημονικὸν μαζὴ μὲ τὸ θρησκευτικὸν πνεῦμα².

¹ Boutroux Bulletin de la Société française de Philosophie Février 1909 σ. 20.

² Abbé Tiberghin «La Science amène-t-il à Dieu?» σ. 169.

Τὸν ἐπιστήμονα ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει θρησκευτικὴν πίστιν δὲν τὸν ἐνδιαφέρει τόσον ἂν ἡ Θρησκεία εἰς τὰ δόγματά της συμφωνῆ ἢ ὄχι μὲ τὴν Ἐπιστήμην.

Ἐκεῖνο ποῦ ἀπορρίπτει αὐτὸς ἐκ τῶν προτέρων εἶναι ἡ **πίστις εἰς τὸ ὑπερβατικόν**, εἰς τὴν ἀόρατον πραγματικότητα.

Κατὰ πόσον ὅμως εἶναι λογικὴ ἡ σκέψις αὐτὴ θὰ ἴδωμεν κατωτέρω ὅταν θὰ ἀναπτύξωμεν ὅτι ἡ Ἐπιστήμη παραδέχεται σήμερον ἀόρατους πραγματικότητας.

Ἡ μορφή λοιπὸν ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐμφανίζεται σήμερον τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων Θρησκείας καὶ Ἐπιστήμης εἶναι ἡ ἀκόλουθος:

Τὸ ἐπιστημονικὸν πνεῦμα ἀποκλείει τὸ θρησκευτικὸν πνεῦμα, ἢ τούναντίον ἡμποροῦν νὰ συνυπάρχουν ἀμφοτέρω εἰς τὴν αὐτὴν διάνοιαν;

Εἰς καταφατικὴν περίπτωσιν ἐρωτᾶται:

Εἶναι δυνατόν ἀπὸ τὴν Ἐπιστήμην νὰ ὀδηγηθῆ τις πρὸς τὴν Θρησκείαν, πρὸς τὸν Θεόν;

Διὰ νὰ ἐπιχειρήσωμεν τὴν λύσιν αὐτοῦ τοῦ προβλήματος πρέπει ν' ἀποσαφηνίσωμεν προηγουμένως τί ἐννοοῦμεν, ὅταν λέγωμεν «**Θρησκεία**» καὶ «**Ἐπιστήμη**». Ἐπίσης θὰ ἐξετάσωμεν εἰς ποίας πλάνας καὶ ὑπερβολὰς κατέληξαν οἱ ἐπιστήμονες τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὡς πρὸς τὰς σχέσεις Ἐπιστήμης καὶ Θρησκείας, βασιζόμενοι εἰς τὰς ὑλιστικὰς θεωρίας καὶ πῶς αὐταὶ σήμερον κατέρρευσαν.

Γ'. Τί εἶναι Θρησκεία;

Ἡ ἔννοια τῆς Θρησκείας ἔχει καθορισθῆ ἀπὸ τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν τῆς ἀνθρωπότητος. Καθ' ἑνὸς ποῦ θρησκεύει γνωρίζει τί εἶναι Θρησκεία. Συνήθως συζητοῦν δι' αὐτὴν ὅσοι δὲν πιστεύουν ἢ δὲν θέλουν νὰ πιστεύσουν.

Ὅταν λέγωμεν «**Θρησκείαν**» ἐννοοῦμεν τὴν σχέσιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος πρὸς τὸ Ἄπειρον, τὸ Αἰώνιον, τὸ Ἀπόλυτον Πνεῦμα.

Ἡ **ἀκριβέστερον**, ἐννοοῦμεν τὴν **ἐπικοινωνίαν τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεόν**, ἢ τὴν τάσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τοιαύτην ἐπικοινωνίαν.

Ὡς ἐκ τούτου τὸ **ελάχιστον περιεχόμενον τῆς Θρη-**

σκείας τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῆς, **χωρὶς τὸ ὁποῖον δηλαδὴ δὲν ἡμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ Θρησκεία εἶναι ἡ πίστις εἰς τὸν Θεόν καὶ εἰς τὴν Ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς.**

Ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἐπιστήμονας παραδέχονται τὰς δύο αὐτὰς θεμελιώδεις ἀληθείας τῆς θρησκείας, παραδέχονται βεβαίως εἰς ἓνα ὠρισμένον βαθμὸν καὶ τὴν Χριστιανικὴν Θρησκείαν.

Ἐν τούτοις ἐκεῖνοι μόνον παραδέχονται τὴν Χριστιανικὴν Θρησκείαν εἰς ὅλον τῆς τὸ βάθος ὅσοι ἐκτὸς ἀπὸ τὰς γενικὰς αὐτὰς ἀληθείας παραδέχονται καὶ τὰς **εἰδικὰς Χριστιανικὰς ἀληθείας**, ἧτοι:

Τὸ Θεόπνευστον τῆς Ἁγίας Γραφῆς

Τὴν Θεότητα τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ

Τὸ Ἔργον τῆς Λυτρώσεως, τὸ ὁποῖον ἐγένετο διὰ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Λόγου τοῦ Θεοῦ

Τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα

Τὴν Ἁγ. Τριάδα.

Δ'. Τί εἶναι Ἐπιστήμη; Πλάναι τῆς Ἐπιστήμης.

Σήμερον εἰς τὴν Ἐπιστήμην ἀποδίδουν σημασίαν πολὺ διαφορὸν ἀπὸ ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἀπέδιδον ἄλλοτε εἰς αὐτήν. Ἄλλοτε ἡ Ἐπιστήμη ἐθεωρεῖτο ὅτι ἀπετέλει κάτι τὸ ἀπόλυτον. Ἐθεωρεῖτο δηλαδὴ ὅτι ἀπετέλει τὴν ὀριστικὴν γνώσιν τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων. Ἡ τοιαύτη δὲ γνώσις ἀντετάσσετο πρὸς τὴν «πίστιν», ἡ ὁποία ἐθεωρεῖτο κάτι τὸ ὑποκειμενικὸν καὶ τὸ μεταβλητόν.

Ἄλλοτε ἡ Ἐπιστήμη δὲν ἐβλεπε κανὲν ὄριον εἰς τὰς διεκδικήσεις καὶ τὰς κατακτήσεις της.

Ἦτο ἐπομένως πολὺ φυσικὸν ὑπὸ τοιοῦτους ὄρους ἡ Θρησκεία ὄχι μόνον νὰ μὴ τολμᾷ ν' ἀντιπαραβληθῆ πρὸς τὴν Ἐπιστήμην ποῦ ἐθεωρεῖτο παντοδύναμος, ἀλλὰ καὶ ν' ἀποφεύγῃ νὰ συναντηθῆ μὲ τὴν ὑπερήφανον αὐτὴν κυρίαρχον τοῦ κόσμου.

Ἡ **ἀλαζονεία αὐτῆς τῆς Ἐπιστήμης** ὠφέιλετο πρὸ παντὸς εἰς τὰς **τεραστίας προόδους** τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν τοῦ 19ου αἰῶνος. Τόση ἦτο ἡ ἐντύπωσις καὶ ἡ κατάπληξις ποῦ εἶχον καταλάβει τότε τοὺς Ἐπιστήμονας, ὥστε **ἐπίστευον ὅτι τίποτε πλέον δὲν θὰ διέφευγε τὴν Ἐπιστήμην, καὶ ὅτι ἦτο ἱκανὴ αὕτη τὰ πάντα νὰ γνωρίσῃ καὶ νὰ ἐξηγήσῃ.**

Αί ύλιστικάι κοσμοθεωρίαί τῶν Χαΐκελ, Μπύχνερ, Χούξλεϋ, Σπένσερ κλπ. ἔφεραν μεγάλην ἀναστάτῳσιν εἰς τὴν θολωμένην ἀτμόσφαιραν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ ἐνίσχουσιν ἀκόμη περισσότερο τὴν ἀντίληψιν, ὅτι ἡ Ἐπιστήμη ἦτο ἡ μοναδικὴ κυρίαρχος τοῦ κόσμου καὶ ὅτι ἡ Θρησκεία ἦτο ἄχρηστος εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Τόσον εἶχον τυφλωθῆ ἀπὸ τὰς μεγάλας πράγματι ἀνακαλύψεις τοῦ παρελθόντος αἰῶνος οἱ λεγόμενοι «ὀρθολογισταί» ὥστε εἶχον μεταβάλει τὴν Ἐπιστήμην εἰς εἶδωλον καὶ τὴν ἐλάτρευσαν.

Θὰ κάμωμεν ἐδῶ μίαν μικρὰν παρέκβασιν διὰ νὰ ἐξετάσωμεν ἐν μεγάλῃ συντομίᾳ τὰς μεγάλας πλάνας τῶν ὑλιστῶν ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐπιστήμην, διότι ἀπὸ τὴν ἔρευναν αὐτὴν θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἐξηγήσωμεν τὰ αἷτια εἰς τὰ ὁποῖα ὀφείλεται ἡ προκατάληψις πού ἐπικρατεῖ καὶ σήμερον ἀκόμη ὡς πρὸς τὰς σχέσεις μεταξὺ Ἐπιστήμης καὶ Θρησκείας.

α) Ἐν πρώτοις μία σοβαρὰ πλάνη ὑπῆρξεν ὅτι ἡ **ἐπιστήμη θὰ ἀντικαθίστα τὴν θρησκείαν**. Ὁ Ρενάν, ὁ Βολταῖρος, ὁ Μπερτελώ, ὁ Ταῖν καὶ ἄλλοι διάσημοι ὀρθολογισταί εἶχον διακηρύξει αὐτὴν τὴν πλάνην.

Ὁ Βολταῖρος μάλιστα ἐχλεύαζε τὴν Χριστιανικὴν Θρησκείαν καὶ ἔλεγεν ὅτι ἡ Ἁγία Γραφή θὰ εὑρίσκετο μετὰ τινα ἔτη μόνον εἰς τὰ Μουσεῖα. Πόσον ὅμως τοῦτο εἶναι ἀληθές ἀποδεικνύεται καὶ μόνον ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι κατ' ἔτος πωλοῦνται περὶ τὰ 25 ἑκατομμύρια τεύχη τῶν Ἁγ. Γραφῶν εἰς ὀλόκληρον τὸν κόσμον καὶ ὅτι ἔχει μεταφρασθῆ αὕτη εἰς ὑπερχιλίας διαλέκτους.

β) Ἐπίστευον εἰς τὴν **ἠθικοποιητικὴν δύναμιν τῆς Ἐπιστήμης**. Ἐνομιζέτο δηλαδὴ ὅτι ἡ ἠθικὴ ἠμπορεῖ νὰ βασιζῆται εἰς τὸ λογικὸν καὶ ὄχι εἰς τὴν θρησκείαν.

Ἄς ἀκούσωμεν ὅμως τί λέγει σχετικῶς ὁ κορυφαῖος σύγχρονος παιδαγωγὸς **Φαίρτσερ**:

«Ἡ ἐπιστήμη οὐδέποτε θ' ἀντικαταστήσῃ τὴν θρησκείαν.
» Ὅλαι αἱ παλαιαὶ καὶ αἱ νεώτεραι ἀπόπειραι νὰ βασισθῆ ἡ ἠθικὴ ἐπάνω εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ νὰ γίνῃ ἀνεξάρτητος ἀπέτυχον. Τοῦτο δὲ συμβαίνει διότι **τὸ λογικὸν περιπίπτει εἰς σφάλματα καὶ ἐπηρεάζεται ἀπὸ συναισθήματα, τὰς ἐπιθυμίας μας, τὰς κλίσεις μας**. Διὰ νὰ ἠμπορήσῃ ὁ ἄνθρω-

» πος νὰ σκεφθῆ ἀντικειμενικῶς, πρέπει νὰ ἀπολυτρωθῆ ἀπὸ τὸ ἐγὼ του. Ἄλλὰ διὰ νὰ εὐρωμεν τὸν ἀληθινὸν ἑαυτὸν μας μόνον ἢ ἐξ Ἀποκαλύψεως Θρησκείας μᾶς εἶναι ἀσφαλὴς ὁδηγός. Ἐκεῖνος πού πιστεύει εἰς τὸν ἑαυτὸν του καὶ μόνον δὲν θὰ κατορθώσῃ ποτὲ νὰ φθάσῃ εἰς ὑψηλοτέρας ἰδέας».

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ **Βίκτωρ Οὐγκώ** πρὸ 50ετίας εἶχε διακηρύξει εἰς τινα λόγον του, ὅτι «κάθε σχολεῖον πού ἀνοίγεται κλείει μίαν φυλακὴν». Ἐν τούτοις ὅμως δυστυχῶς αἱ φυλακαὶ ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι γεμάται ἀπὸ ἀνθρώπους πού ἔχουν ἀπολυτήρια καὶ διπλώματα Πανεπιστημίων. Ἡ μόρφωσις δὲν κατάρθρωσε νὰ τοὺς κάμῃ νὰ γίνουιν καλύτεροι.

Ἄν ἐξετάσωμεν ὡς ὑποδείγματα τὴν ἠθικὴν δύο ἐκ τῶν κυριωτέρων ὀρθολογιστῶν, τοῦ Ρενάν¹ καὶ τοῦ Βολταῖρου² θὰ ἴδωμεν, ὅτι δὲν εἶχον οὗτοι κανένα ἠθικὸν χαλινόν.

Κατὰ πόσον δὲ πράγματι ἡ Ἐπιστήμη ἔχει ἠθικοποιήσῃ τὸν ἄνθρωπον τὸ βλέπομεν καθημερινῶς ὅλοι μας καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴν τρομερὰν ἀλληλοσφαγὴν πού ἤρχισε καὶ ἐξακολουθεῖ μὲ τρομακτικὴν καταστροφὴν.

γ) **Ἄλλη πλάνη ἐν σχέσει μὲ τὴν Ἐπιστήμην εἶναι ἡ παντογνωσία τῆς Ἐπιστήμης**.

Περὶ αὐτῆς θὰ ὀμιλήσωμεν κατωτέρω ἀναλυτικώτερα.

¹ Ἰδοὺ τί ἔγραφεν ὁ Ρενάν εἰς ἐπιστολὴν του πρὸς τὸν Ἀββᾶν Κονιέ: «Κοροϊδεῶ τὰ πάντα». Εἰς δὲ τὸ βιβλίον του «Τὸ μέλλον τῆς τῆς Ἐπιστήμης», σελίς 39 γράφει: «Ὅταν μία θεωρία μοῦ ἐμποδίζει τὸν ὀρίζοντα τὴν λέγω ὅτι εἶναι ψευδής».

² Ὁ δὲ μέγας δῆθεν ἀνθρωπιστὴς Βολταῖρος εἰς ἐπιστολὴν του πρὸς τὸν Θηριότ (21—10—1736) ἔγραφεν: «Τὸ ψεῦμα εἶναι ἐλάττωμα μόνον ὅταν κάμῃ κακόν. Εἶναι ὅμως μεγάλη ἀρετὴ ὅταν κάμῃ καλόν. Νὰ ψεύδεσθε φίλοι μου, νὰ ψεύδεσθε».

Ὁ Γάλλος Ἀκαδημαϊκὸς Ἐμίλ Φαγκέ ἔλεγε τὰ ἐξῆς διὰ τὸν Βολταῖρον: «Ὁ Βολταῖρος ψεύδεται σὰν τὸ νερὸ πού τρέχει. Εἶναι ψεύστης σὲ τέτοιο σημεῖο, ὥστε καὶ ἡ ἔννοια τοῦ ψεύδους τοῦ διαφεύγει».

Ἐχαιρεν ὁ Βολταῖρος φήμην μεγάλου ἀνθρωπιστοῦ. Διεκδικοῦσε τὸν τίτλον τοῦ εὐεργέτου τῆς ἀνθρωπότητος.

Αὐτὸ ὅμως δὲν τὸν ἠμπόδιζε ν' ἀσχολῆται μὲ διαφόρους κερδοσκοπικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ μάλιστα μὲ τὸ δουλεμπόριον. Ἀπὸ μίαν τοιαύτην ἐπιχειρήσιν ἔλαβε τὸ σεβαστὸν ποσὸν τῶν 5.000 λιρῶν δι' ἀνθρώπινον φορτίον νέγρων (βρα Histoire Universelle T. 13ος σ. 155 Cesar Cantu).

Σήμερον επικρατεῖ τελείως διάφορος ἀντίληψις περὶ τῆς Ἐπιστήμης ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ παρελθόν.

Ὅταν λέγωμεν σήμερον «Ἐπιστήμην» ἐννοοῦμεν ἓνα ὠρισμένον τρόπον διὰ τοῦ ὁποῦ γινώσκουμεν τὴν πραγματικότητα. Ἡ σαφέστερον, ἐννοοῦμεν μὲ τὸν ὄρον «Ἐπιστήμη» τὴν ἀναζήτησιν τῶν αἰτίων τῶν φαινομένων διὰ μέσου τῆς παρατηρήσεως καὶ τοῦ λογικοῦ καὶ τὴν σύνδεσιν αὐτῶν μεταξύ των δι' ἐνὸς νόμου.

Ἡ Ἐπιστήμη σήμερον δὲν ἴσχυται νὰ καυχήθῃ ὅπως ἄλλοτε ὅτι ἀποτελεῖ τὴν «ἀντικειμενικὴν» γνῶσιν τῶν πραγμάτων, ἢ ὅτι ἀποτελεῖ τὸν «ἀποκλειστικόν» τρόπον τῆς γνώσεως.

Κάθε σεβασμὸς ἐπιβάλλεται βεβαίως εἰς τὴν Ἐπιστήμην, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ τὴν θεωροῦμεν καὶ νὰ τὴν λατρεύομεν ὡς εἴδωλον.

Πολὺ ἀπέχει ἡ Ἐπιστήμη ἀπὸ τοῦ νὰ μᾶς παρουσιάσῃ τὴν ἀληθινὴν φύσιν τῶν πραγμάτων, διότι εἰς τὴν πραγματικότητα περιορίζεται μόνον εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς ἀληθινοῦς σχέσεως αὐτῶν.

Ἡ Ἐπιστήμη δὲν διδάσκει τὸ «διατί», ἀλλὰ τὸ «πῶς». Δὲν ἴσχυται δηλαδὴ νὰ μᾶς ἐξηγήσῃ διατί τὸ φυτόν, τὸ ζῷον, ὁ ἄνθρωπος αὐξάνουν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ὄχι ἄλλως, ἀλλὰ πῶς γίνεται αὐτὴ ἡ αὐξησις.

Καὶ εἰς τὸν ρόλον ὅμως αὐτὸν ἡ δρᾶσις τῆς Ἐπιστήμης εἶναι περιορισμένη. Διότι ὅπως ἐκ τῶν πραγμάτων ἀποδεικνύεται ἡ Ἐπιστήμη, δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ καθορίσῃ τὰς σχέσεις τῶν πραγμάτων ἅπαξ διὰ παντός. Ἀπόδειξις δὲ αὐτῆς τῆς ἀληθείας εἶναι ἡ διαρκὴς τροποποίησις τῶν ἐπιστημονικῶν θεωριῶν καὶ ἡ ἀδιάκοπος μεταβολὴ τῶν ἐπιστημονικῶν νόμων¹.

Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου θὰ ὁμιλήσωμεν κατωτέρω ἀναλυτικώτερον.

* * *

¹ Γνώμη Picard. Ὅρα Κ. Μεταλληνοῦ »Ἡ Γαλλικὴ ἀκαδημία τῶν Ἐπιστημῶν, Σχέσεις Ἐπιστήμης καὶ Θρησκείας«.

Ε'. Ποίαν μέθοδον ἀκολουθεῖ ἡ Ἐπιστήμη καὶ ποῖαι αἱ συνέπειαι αὐτῆς.

Ἀλλὰ πῶς κατέληξεν ἡ Ἐπιστήμη εἰς τὰ μετριοπαθῆ αὐτὰ πορίσματα;

Τὸ ἀποτέλεσμα αὐτὸ ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν μέθοδον ποὺ χρησιμοποιοῖ ἡ Ἐπιστήμη διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τοὺς σκοπούς της.

Ἡ μέθοδος δὲ αὐτὴ βασίζεται εἰς τὴν παρατήρησιν καὶ εἰς τὸ πείραμα.

Μὲ τὸ νὰ θέλῃ ὅμως ἡ Ἐπιστήμη νὰ βασίζεται μόνον εἰς τὴν πειραματικὴν μέθοδον, αὐτοπεριορίζεται τόσον ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν τῶν φαινομένων ποὺ ἐξετάζει, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὸ βάθος αὐτῶν.

Συνεπῶς ἐνῶ ἡ Ἐπιστήμη προσπαθεῖ καὶ θέλει νὰ εὐρῆ τὸ «πραγματικόν» κατανατᾷ εἰς τὸ τέλος νὰ μὴ γνωρίσῃ τὴν πραγματικότητα παρὰ μόνον ἀπὸ τὴν μίαν τῆς ὀψιν, δηλαδὴ ἐκείνην ποὺ ἀποτελεῖ τὴν σχέσιν τῶν φαινομένων μεταξύ των.

Ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν γνῶσιν τὴν «μερικὴν», δὲν τὴν κατέχει ἡ Ἐπιστήμη εἰς ὅλον της τὸ βάθος, διότι παρεμβαίνουν ἐν τῷ μεταξύ αἱ ἀνθρώπιναι αἰσθήσεις, μέσῳ τῶν ὁποίων ὁ ἄνθρωπος ἀντιλαμβάνεται τὸν κόσμον. Ἐπομένως ἡ γνῶσις μας περὶ τῆς πραγματικότητος εἶναι «σχετικὴ» καὶ εἶναι τοιαύτης φύσεως, ὅπως μᾶς τὴν παρουσιάζουν αἱ αἰσθήσεις μας, ὄχι δηλαδὴ ὅπως ὑπάρχει αὕτη ἀντικειμενικῶς.

Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι ἡ Ἐπιστήμη δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ μᾶς δώσῃ μίαν πλήρη καὶ βεβαίαν ἀλήθειαν, κἄτι τὸ ἀπολύτως θετικόν.

Ἄλλοτε οἱ Ἐπιστήμονες οὔτε ν' ἀκούσουν ἤθελαν διὰ ζητήματα ποὺ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τὰ ἀντιληφθοῦν μὲ τὰ αἰσθητήριά των, διότι ἐνόμιζον ὅτι ἡ μόνη πραγματικότης εἶναι ἡ ὁρατὴ καὶ ἡ αἰσθητή.

Σήμερον ὅμως μετὰ τὰς σπουδαίας ἀνακαλύψεις τῶν φυσικῶν Ἐπιστημῶν, ἐγινε πλέον ἐπιστημονικῶς δεκτόν, ὅτι ὑπάρχουν καὶ πραγματικότητες ἀόρατοι.

Ἐπάνω δὲ εἰς αὐτὰς ἐβασίσθησαν πρακτικαὶ ἐφαρμογαὶ μεγίστης σημασίας, ὅπως εἶναι ἡ ραδιοφωνία, ἡ τηλεόρασις κλπ.

Σήμερον οἱ Ἐπιστήμονες τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν παραδέχονται ὅτι αὐτὸς ὁ κόσμος τὸν ὁποῖον βλέπομεν καὶ ἀκούομεν ἀποτελεῖ ἀπλὴν μόνον σκιαγραφίαν, ἕνα μικρὸν μόνον τμήμα τοῦ ἀληθινοῦ κόσμου.

Κατὰ τὸν Καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἰέννας Πάσκουαλ Ζορντάν «ὀπίσω ἀπὸ τὰ φαινόμενα κρύπτεται ἡ κυρία πραγματικότητα»¹ ἢ ὅπως λέγει ὁ Γάλλος Ἀκαδημαϊκὸς καὶ Ἀστρονόμος τοῦ Ἀστεροσκοπεῖου τῶν Παρισίων Μπιγκουρντάν² ἡ Ἐπιστήμη σταματᾷ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν, εἰς τὸ ἐξωτερικὸν φλοῦδι τῶν πραγμάτων. Δὲν γνωρίζει ἂν ὀπισθεν τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς ὑπάρχῃ ἀντικειμενικὴ πραγματικότης, ἐὰν δὲ τυχὸν ὑπάρχῃ τοιαύτη δὲν ἡμπορεῖ νὰ τὴν συλλάβῃ.

Β'. Ἐξ ὧν λοιπὸν μὲ συντομίαν ἐλέγχθη γίνεται φανερόν ὅτι ἡ Ἐπιστήμη μὲ τὴν πειραματικὴν μέθοδον ποὺ ἀκολουθεῖ «αὐτοπεριορίζεται». Ὡς ἐκ τούτου δὲν εἶναι εἰς θέσιν οὔτε τὰς πρώτας αἰτίας τῶν ὄντων ν' ἀνεύρῃ, ἀλλ' οὔτε καὶ τὸν τελικὸν σκοπὸν τῶν.

Ὅπως μᾶς λέγουν διάσημοι Ἐπιστήμονες ἡ Ἐπιστήμη ἐνδιαφέρεται καὶ ἡμπορεῖ νὰ μᾶς ἐξηγήσῃ μόνον τὸ «πῶς», ὄχι ὅμως καὶ τὸ «διατί».³

Ὅπως λέγει καὶ ὁ Γάλλος Ἀκαδημαϊκὸς καὶ Χημικὸς κ. Γ. Ἀνδρὲ «αἰσθανόμεθα ὅτι μία ἀνωτέρα θέλησις δεσπόζει ἐπὶ τῆς θελήσεώς μας. Τὸ αἰώνιον πρόβλημα τοῦ «διατί» μᾶς πολιορκεῖ καὶ μᾶς καταδιώκει εἰς τὸ ὁποῖον τὸ λογικὸν μας δὲν δύναται νὰ νᾶς ἀπαντήσῃ. Ἄς ὁμολογῶμεν τὴν ἀδυναμίαν μας».³

.

Μὲ τὰς νεωτέρας ἀνακαλύψεις τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῆς Τεχνικῆς ἡ χίμαιρα τῆς παντογνωσίας ἐξητμίσθη πλέον. Διάσημοι ἐπιστήμονες παραδέχονται ὅτι «εὕρισκόμεθα ἀκόμη

¹ Ὁρα Κ. Μεταλληνοῦ «Ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία Ἐπιστημῶν κλπ.»
² Ὁρα Svyetlof «Ἐπιστήμονες καὶ Θρησκεία».
³ Κ. Μεταλληνοῦ «Ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία τῶν Ἐπιστημῶν περὶ τῶν σχέσεων Θρησκείας καὶ Ἐπιστήμης» σ. 21.

εἰς τὸ κατώφλιον τοῦ ἀγνώστου». «Εἰς τὰ ἔσχατα ὄριά τῆς ἡ Ἐπιστήμη συνορεύει πρὸς μίαν σφαῖραν εἰς τὴν ὁποῖαν κυριαρχεῖ τὸ μυστήριον καὶ ἡ πίστις».

Ὁ Λαπλὰς λέγει «ὅ,τι γνωρίζομεν εἶναι μηδαμινόν, ὅ,τι ὅμως ἀγνοοῦμεν ἄπειρον».

Τὰ ἴδια λέγουν καὶ ἄλλοι σύγχρονοι διάσημοι ἄνδρες ὅπως ἐπὶ παραδείγματι ὁ Γάλλος Ἀκαδημαϊκὸς καὶ Ἰατρός Δ' Ἀρσονβάλ¹ Καθηγητὴς εἰς τὸ Κολλέγιον τῆς Γαλλίας, ὅστις πασαδέχεται, ὅτι «ἡ Ἐπιστήμη δὲν δύναται νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ἀνάγκην τῆς παντογνωσίας».

Ὁ δὲ μέγας Νεύτων, ἦτο τόσον ταπεινὸς ὥστε παρωμοίαζε τὸν ἑαυτὸν τοῦ μὲ παιδίον ποὺ παίζει εἰς τὴν παραλίαν τοῦ ὠκεανοῦ μὲ κογχύλια, ἐνῶ ἔμπροσθέν του ἐκτείνεται ὁ ἄπειρος ὠκεανὸς τῆς ἀληθείας.

Μὲ τὴν Ἐπιστήμην παρετηρήθη τοῦτο τὸ παράδοξον, ὅτι ὅσῳ προσπαθεῖ μὲ τὰς νεωτέρας ἀποκαλύψεις νὰ εἰσδύσῃ βαθύτερα μέσα εἰς τὴν Φύσιν καὶ ν' ἀναλύῃ τὰ ἔσχατα μόριά τῆς, τόσον εἰσέρχεται εἰς μίαν περιοχὴν ποὺ κυβερνᾷται ἀπὸ νόμους διαφορετικοὺς τοῦ ἰδικοῦ μας μακροκόσμου. Εὕρισκεται διαρκῶς ἐνώπιον ἀγνώστων μυστηρίων περισσότερο πολυπλόκων ἀπὸ ἄλλοτε. Αἱ τόσον γνωσταὶ θεωρούμεναι ἄλλοτε εἰς τὸ παρελθὸν ἔννοιαι τῆς ὕλης, τοῦ ἀτόμου, τοῦ φωτός, τοῦ χώρου, μετεβλήθησαν σήμερον εἰς μυστηριώδη αἰνίγματα.

στ') Κατάρρευσις τῶν ἐπιστημονικῶν θεωριῶν

Ἀποτέλεσμα τῆς τεραστίας προόδου τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῆς Τεχνικῆς ὑπήρξεν, ὅτι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἤρχισε μία πρωτοφανὴς κατάρρευσις τῶν διαφόρων ἐπιστημονικῶν θεωριῶν. Τίποτε δὲν ἔμεινε ὀρθόν. Ὅπως λέγει ὁ Γάλλος Ἀκαδημαϊκὸς καὶ Μαθηματικὸς Ἐμίλ Πικὰρ «κατὰ τὰ τελευταῖα δέκα ἔτη καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ ἔννοια τοῦ φυσικοῦ νόμου ὑπέστη κολοσιαίαν μεταβολήν». Κατὰ δὲ τὸν Γάλλον Μαθηματικὸν Πουαγκαρὲ «καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη

¹ Αὐτόθι σ. 103.

» τὰς θεωρουμένας ὡς γρανιτώδεις ἀληθείας τῆς Ἐπι-
 » στήμης, τὰς μεγαλοπρεπεῖς ἀρχὰς τοῦ Νεύτωνος, τοῦ
 » Λαβουαζιέ, τοῦ Μαΐγερ, διὰ τῶν ὁποίων ἐδίδετο ἡ ἐπι-
 » στημονικὴ ἐξήγησις τοῦ σύμπαντος ἐδημιουργήθησαν
 » σήμερον ρήγματα».¹

Καμία θεωρία δὲν ὑποστηρίζεται πλέον σήμερον μὲ θρη-
 σκευτικὴν πεποιθῆσιν, ὅπως ἄλλοτε.

Ἄς λάβωμεν μερικὰ παραδείγματα :

I. Ἄλλοτε ἡ Ἐπιστήμη ἐβαυκαλίζετο μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι κα-
 τεῖχεν ὅλην τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν. Ἐπίστευε δηλ. ὅτι τὸ
 ἄτομον ἦτο τὸ ἔσχατον ὄριον τῆς ὕλης. Σήμερον ὅμως μὲ
 τὰς νεωτέρας θεωρίας περὶ ὕλης ἐφθάσαμεν εἰς τὴν ἠλεκτρομα-
 γνητικὴν Φύσιν τῆς μάζης. Θεωρεῖται δηλαδὴ σήμερον ὅτι τὸ
 τελευταῖον συστατικὸν μέρος τῆς ὕλης εἶνε ἠλεκτρισμός, καὶ
 τοὔτεστι τὸ οὐχὶ ὕλικόν ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ποῦ ἐκλαμβάνομεν τὴν
 ὕλην. Συζητεῖται δὲ μάλιστα σοβαρῶς μεταξύ διασήμων ἐπιστη-
 μόνων τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν ἂν ὑπάρχη πράγματι ἡ ὕλη
 ὡς φυσικὴ ὄντοτης ἢ μήπως ἀποτελεῖ αὕτη τὴν ὄψιν μιᾶς
 ἄλλης οὐσίας ποῦ εἶναι προικισμένη μὲ τελείως διαφο-
 ρητικὰς ἰδιότητας, καὶ ποῦ εἶναι ἐνέργεια.

Μὲ ἄλλας λέξεις ἡ ὕλη-μάζα θεωρεῖται σήμερον ὡς συμ-
 πευκνωμένη ἐνέργεια.

Ἐπίσης ἡ νεωτέρα Φυσικὴ σχετικῶς μὲ τὸ ζήτημα τῆς ὕλης
 κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ὕλη δὲν εἶναι ἄφθαρτη
 καὶ αἰώνια, ὅπως ἐνόμιζον οἱ ὕλισται βασιζόμενοι εἰς τὰς θε-
 ωρίας τοῦ Λαβουαζιέ, τοῦ Χαϊκελ καὶ λοιπῶν.

Αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα ὀφείλεται εἰς τὰς νεωτέρας ἀνακαλύ-
 ψεις σχετικῶς μὲ τὴν ἀκτινοβολίαν τῶν σωμάτων, ἡ ὁποία ἀπο-
 τελεῖ συνεχῆ διάσπασιν τῶν ἀτόμων καὶ διασπορὰν τῆς
 ἐνεργείας τῆς ὕλης, ἡ ὁποία ἐξαφανίζεται.

Μεγάλοι σοφοί, ὅπως ὁ Πουγκαρέ, ὁ Λεμπόν, ὁ Ζορντάν πα-
 ραδέχονται ὅτι τὰ ἄτομα τῆς ὕλης δὲν εἶναι ἄφθαρτα, οὔτε καὶ
 αἰώνια. Τὸ αὐτὸ παραδέχονται καὶ οἱ ἰδικοὶ μας σοφοί, ὁ ἀπο-
 θανῶν Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Δ. Αἰγινήτης²

¹ Svyetlof «Ἐπιστήμονες καὶ Θρησκεία» σ. 66.

² Ὁ ἀείμνηστος Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Δ. Αἰγι-

καὶ ὁ Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Ζέγγελης¹.

Κρίνομεν σκόπιμον νὰ κάμωμεν καὶ ἄλλην μικρὰν παρέκ-
 βασιν εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ καὶ νὰ προσθέσωμεν ὅτι κατὰ τὰ τε-
 λευταῖα ἔτη ποικίλα φαινόμενα καὶ γεγονότα κατέρριψαν
 πλέον τελείως τὴν πίστιν πρὸς τὰς ὕλιστικὰς ἰδέας.

Καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ φανατικώτεροι ἐκ τῶν ὕλιστῶν καὶ οἱ
 περισσότερο ἐπιφυλακτικοὶ ἀπὸ τοὺς ἐπιστήμονας δὲν ἤμπο-
 ροῦν πλέον παρὰ ν' ἀναγνωρίσουν ὅτι τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς,
 τῆς λειτουργίας τῆς συνειδήσεως, τῆς σκέψεως, τῆς ψυχῆς, εἶναι
 ἀδύνατον νὰ προῆλθον αὐτομάτως ἐκ τῆς ὕλης. Εἶναι ἀδύνα-
 τον ἡ ὕλη νὰ ἤρχισεν αὐτομάτως νὰ ὀμιλῇ, νὰ αἰσθάνεται, νὰ
 σκέπτεται. Τοιαύτη μεταβολὴ τῆς νεκρᾶς, τῆς ἀναισθήτου, τῆς
 ἄνευ σκέψεως καὶ ἄνευ λογικοῦ ὕλης εἰς μίαν ὄντοτητα ὀργανι-
 κὴν ποῦ σκέπτεται, ποῦ ἔχει τὴν ἀρμονίαν καὶ λειτουργεῖ μὲ τὴν
 σκοπιμότητα θὰ ἔπρεπε νὰ θεωρῆται ἢ παραλογισμός, ἢ
 θαῦμα τὸ ὁποῖον ὅμως μόνον ἡ πνοὴ ἐνὸς Θεοῦ θὰ ἠδύνατο νὰ
 ἐκτελέσῃ.

Ἡ ἰδία ἡ Ἐπιστήμη διακηρύσσει ὅτι τίποτε δὲν γεννᾶται ἐκ
 τοῦ μηδενός.

νῆτης ἔλεγε τὰ ἐξῆς εἰς τὸν Προεδρικόν του λόγον ἐνώπιον τῆς Ἀκα-
 δημίας Ἀθηνῶν :

«Ἡ ἀφθαρσία τῆς ὕλης ἡ ὁποία ὑπῆρξεν ἡ βᾶσις μιᾶς φιλοσοφί-
 » ας, τῆς φιλοσοφίας τοῦ ὕλισμοῦ, ἀποδεικνύεται ἀνύπαρκτος . . . ».

Εἰς ἄλλο σημεῖον τοῦ λόγου του προσθέτει ὅτι, «ἡ ὕλη τῶν ἀστέ-
 » ρων διαρκῶς διασπείρεται ἐντὸς τοῦ ἀπείρου καὶ χάνεται. Λαμβάνει
 » τὴν μορφήν τῆς θερμότητος, ἡ ὁποία εἶναι ἡ κατωτάτη μορφή τῆς
 » ἐνεργείας.

» Ἡ ἐπιαναφορὰ δὲ τῆς ὕλης ἐκ τῆς θερμικῆς τῆς μορφῆς εἰς τὴν
 » προηγουμένην τῆς κατάστασιν θεωρεῖται σήμερον εἰς τὴν ἐπιστήμην
 » ἀδύνατος Ὁ κόσμος, ὁ ὕλικὸς τείνει βραδέως μὲν ἀλλ' ἀσφα-
 » λῶς εἰς τὸν θερμικὸν του θάνατον.

» Ἐάν δὲ ὁ κόσμος ὑπῆρχε πρὸ ἀπείρου χρόνου ἔπρεπε ἤδη πρὸ
 » πολλοῦ νὰ εἶχεν ἐπέλθει ὁ θάνατος αὐτοῦ, Ἄλλ' ἀφοῦ δὲν ἐπῆλθεν,
 » εἰσέτι θεωρεῖται δ' ἀφ' ἐτέρου οὗτος ἀναπόφευκτος, ἔπεται ὅτι ὁ
 » χρόνος δὲν ὑπάρχει πρὸ ἀπείρου χρόνου καὶ ἐπομένως ἔχει ἀρχήν».

¹ Ὁ Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Ζέγγελης λέγει
 ὅτι «τὸ ἀξίωμα τῆς ἀφθαρσίας τῆς ὕλης δὲν ἰσχύει πλέον σήμερον, ὅ-
 » πως ἴσχυεν ἄλλοτε. Ἰσχύει μόνον τὸ ἀξίωμα τῆς διατηρήσεως τοῦ
 » ἀθροίσματος τῆς ὕλης καὶ τῆς ἐνεργείας».

Ὁ Πουαγκαρέ, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι ἀπὸ τοὺς θρησκευόντας ἐπιστήμονας δὲν διστάζει νὰ εἴπῃ ὅτι «**ἡ ἀρίστη ἐκφρασις τῆς ἁρμονίας τοῦ κόσμου εἶναι ὁ Νόμος**». Μὲ τὸ νὰ ὑπάρχη δὲ τόση ἁρμονία καὶ τόση σκοπιμότης εἰς τὸν κόσμον, ἔπεται ὅτι ὁ κόσμος κυβερνᾶται ἀπὸ ὑπερτάτην προσωπικότητα, ἡ ὁποία ἔχει νόησιν καὶ βούλησιν, ὄχι δὲ ἀπὸ τὰς ἰδιοτροπίας τῆς τυφλῆς τύχης.

Τὴν αὐτὴν τύχην μὲ τὰς θεωρίας περὶ ὕλης εἶχον καὶ αἱ παλαιότεραι «**περὶ φωτὸς**» θεωρίαι. (1)

Τὴν θεωρίαν τοῦ Νεύτωνος, διεδέχθη ἡ θεωρία τῶν κυμάνσεων καὶ ταύτην ἡ θεωρία τῶν «βολίδων» «Κβάντα», κατὰ τὴν ὁποίαν κάθε κβάντουμ (δηλαδὴ ποσότης ἐνεργείας) ἐνεργεῖ ὡς βολίς, ἡ ὁποία προσκρούει ἐπὶ τοῦ ἀτόμου καὶ ἀποσπᾷ ἀπὸ αὐτοῦ ἠλεκτρόνια.

Τὴν θεωρίαν ταύτην συνεπλήρωσεν ὁ διάσημος Γάλλος Φυσικός Δουξ ντὲ Μπρογκλή, ὁ ὁποῖος διὰ τὰς ἀνακαλύψεις του ἐπὶ τοῦ φωτὸς ἐτιμήθη καὶ μὲ τὸ βραβεῖον Νόμπελ.

Ἡ νέα αὐτὴ θεωρία ἔφερεν ἀληθινὴν ἀναστάτῳσιν εἰς τὰς περὶ φωτὸς ἀντιλήψεις.

Κατ' αὐτὴν τὰ φωτεινὰ φαινόμενα ὀφείλονται εἰς ὕλικὰ σωματίδια, τὰ ὁποῖα ἔχουν κυματοειδῆ κίνησιν καὶ κατέχουν τὴν ἰδιότητα τῆς ἀκτινοβολίας μαζῶ μὲ τὰς ἰδιότητας τῆς ὕλης (ἀδράνεια—ποσότης κινήσεως).

Μὲ τὰ τελευταῖα λοιπὸν πορίσματα τῆς Φυσικῆς ἐπὶ τῆς ἀκτινοβολίας, ἐτέθη νέον μεγάλο πρόβλημα εἰς τὴν Φυσικὴν Ἐπιστήμην.

Ἐπὶ τὴν Φύσιν δύο ὄντοτήτες ποὺ ἐνεργοῦν ἢ μία ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τὴν ἄλλην, καὶ ὁ Φυσικός κόσμος ἐμφανίζεται εἰς ἡμᾶς ὑπὸ δύο ὄψεις δηλαδὴ τῆς ὕλης καὶ τῆς ἀκτινοβολίας, ἡ μὴπως ὑπάρχει βαθυτέρα τις σχέσις μεταξὺ τῶν δύο ὄντοτήτων ἢ τῶν ὄψεων αὐτῶν, σχέσις ἡ ὁποία ὀδηγεῖ εἰς μίαν Φυσικὴν ἐνότητα :

Κατὰ τὸν Καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Ζέγγε-

(1) Ὅρα «Ἀκτίνες» Χριστιανικὸν Περιοδικὸν Ἔτος Β' σ. 76, 140, 260 καὶ ἔτος Γ' 269, 270—Lecomte du Nouy. L'homme devant la Science σ. 26 καὶ ἐξῆς.

λὴν¹ «Μὲ τὰς νέας περὶ φωτὸς θεωρίας ἡ Σφίγξ τῆς διπλῆς φύσεως ὕλης καὶ κυμάτων ἐπεκτείνεται ἀπὸ τὰ φωτόνια εἰς τὰ ἠλεκτρόνια καὶ καταδεικνύεται ὅτι κᾶποια νέα μορφή ἀπροσδόκητη ἀκόμη πρέπει νὰ εὑρεθῇ διὰ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ τῆς δημιουργίας, εἰς τὰ ὁποῖα ἐκεῖνο ποὺ ἀποκαλοῦμεν ὕλην, ταῦτί—ζεταὶ καὶ ἐναλλάσσεται μὲ ὅ,τι καλοῦμεν «ἐνέργειαν».

Μὲ ἄλλας λέξεις ἡ Ἐπιστήμη σήμερον ἀναλύουσα εἰς τὸ ἔπακρον τὰ φαινόμενα φθάνει εἰς τὸ αἶνιγμα μὴπως ἢ ὕλη καὶ ἢ ἀκτινοβολία εἶναι δύο ἰδιότητες μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ὄντοτητος. Ἀλλὰ ποίας; Τοῦτο ἀκόμη παραμένει ἄγνωστον.

III. Ἐπίσης καὶ αἱ θεωρίαι περὶ χώρου καὶ χρόνου² ἔχουν σήμερον τελείως μεταβληθῆ.

Μὲ τὰς θεωρίας τοῦ Ἀϊνστάϊν περὶ σχετικότητας καὶ τετραδιαστάτου χώρου κατερρίφθη ἡ ἀνέκαθεν ἐπικρατοῦσα πεποίησις ὅτι ὁ χώρος ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ἐκτυλίσσονται τὰ φυσικὰ φαινόμενα εἶναι εὐθύγραμμος, δηλαδὴ ἀνοικτός καὶ ἄπειρος. Οὕτω ἡ ἔννοια περὶ χώρου μᾶς ἐμφανίζεται τελείως διάφορος παρ' ὅτι ἦτο μέχρι τοῦδε, δηλαδὴ ὅτι εἶναι «καμπύλος», ἄρα κλειστός καὶ πεπερασμένος, ὅπως μίᾳ σφαίρᾳ. Ἐπομένως εὐθεῖαι καὶ παράλληλοι καὶ τὰ ἄλλα εὐθύγραμμα σχήματα ποὺ καθημερινῶς σπουδάζομεν εἰς τὴν Γεωμετρίαν τοῦ Εὐκλείδου μόνον κατὰ προσέγγισιν εἶναι ἀκριβῆ, ἐνῶ εἰς τὴν πραγματικότητα οὔτε εὐθεῖαι ὑπάρχουν, οὔτε ἡ γνωστὴ μας Γεωμετρία ἐφαρμόζεται.

IV. Θεωροῦμεν ἐδῶ σκόπιμον νὰ κάμωμεν μίαν ἀκόμη μικρὰν παρέκβασιν καὶ νὰ εἴπωμεν ὀλίγα διὰ τὰς ἀντιλήψεις ποὺ ἐπικρατοῦν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐν σχέσει μὲ τὴν περίφημον θεωρίαν τοῦ Δαρβίνου³.

¹ Ἀκτίνες ἔτος Β' σελ. 139.

² Ἀκτίνες ἔτος Γ' σ. 140. Πρβλ. Π. Ζερβου «Αἱ νεώτεραι ἀντιλήψεις εἰς τὴν Ἐπιστημονικὴν Φιλοσοφίαν» σ. 2.

³ Ὅρα Ν. Σπηλιώτου ἡ «θεωρία τῆς καταγωγῆς» 1938, Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία Τόμος 19ος σ. 429, Τόμος 20ος (1932) σ. 184, Ἑγκ. Λεξικὸν Larousse XX αἰῶνος, Τόμ. 6ος 1933, σ. 773. Meyers Lexikon Ἐκδοσις 7η τόμος 3ος 1935, σ. 310. L. Vialleton «L'origine des êtres vivants, l'illusion transformiste 1929. Π. Τρεμπέλα. Περί τῆς θεωρίας τῆς ἐξελίξεως.

Δυστυχῶς ἐν Ἑλλάδι ἐξακολουθεῖ νὰ ἐπικρατῆ καὶ μεταξὺ τῶν ἐπιστημόνων ἀκόμη ἡ ἐσφαλμένη θεωρία ὅτι ὁ ἄνθρωπος προέρχεται ἐκ τοῦ κτήνους δι' ἐξελίξεως συμφῶνως πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ Δαρβίνου, Λαμάρκ καὶ ἄλλων.

Οἱ ὑποστηρίζοντες τοιαῦτα ἀγνοοῦν φαίνεται ὅτι κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας μετεβλήθη ριζικῶς ἡ ἐπικρατοῦσα ἄλλοτε γνώμη περὶ τῆς θεωρίας ταύτης.

Ἄς ἀκούσωμεν διασήμους τινὰς ἐπιστήμονας.

Ὁ **Θωμᾶς Χούξλεϋ** (Ἄγγλος φυσιολόγος, εὐνοῶν ἄλλοτε τὴν θεωρίαν τῆς ἐξελίξεως) πολλὰ ἔτη μετὰ μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ κρανίου τοῦ Νεάντερταλ ἔγραφε: «Μεταξὺ τοῦ πλέον προηγμένου πιθήκου καὶ τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρχει ἀληθινὴ ἄβυσσος. Ὁ προἄνθρωπος πράγματι δὲν ἀνευρέθη εἰσέτι»¹.

Ὁ **Ροδόλφος Βίρχωβ** (Γερμανὸς ἰατρός ἀφήσας ἐποχὴν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπολογίας) 33 ἔτη μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ κρανίου Νεάντερταλ εἰς τὸ ἐν Βιέννῃ συνέδριον τῶν ἀνθρωπολόγων τὸ 1889 ἔλεγε δημοσίᾳ:

«Μέχρι τοῦδε ὁ λεγόμενος προἄνθρωπος δὲν κατεδέχθη νὰ ἐμφανισθῆ... ἡ δὲ ἐλπίς τῆς εἰς τὸ μέλλον ἀνακαλύψεως του εἶναι πολὺ ὑποθετικὴ, διότι δὲν ζῶμεν οὔτε εἰς ἐνύπνιον, οὔτε εἰς φανταστικὸν κόσμον, ἀλλ' εἰς πραγματικὸν κόσμον.

Ὁ **Γκωντρὺ** (Γάλλος γεωλόγος καὶ παλαιοντολόγος, Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων) ὁμιλῶν ἐνώπιον τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν, ἔλεγεν: «Ὀφείλομεν νὰ ἀναγνωρίσωμεν ὅτι μέχρι σήμερον ἡ παλαιοντολογία δὲν ἀνεῦρε τὸ διάμεσον μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ζώου.

Ὁ **Λ. Βιαλλετὸν** (Γάλλος Βιολόγος, Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Μομπελιέ εἰς σύγγραμμά του ἐκδοθὲν τὸ 1929) γράφει τὰ ἐξῆς:

«Ἐπειτα ἀπὸ ἐβδομηκοντα ἔτη μετὰ τὸ πολὺκροτον βιβλίον τοῦ Δάρβιν, αἱ ἔρευναι καὶ αἱ σκέψεις, τὰς ὁποίας προῦκάλεσεν, ἀντὶ νὰ βεβαιώσουν τὰς ἐλπίδας τοῦ διδασκάλου καὶ νὰ συμπληρώσουν τὰ κενὰ τῆς διδασκαλίας του, ἔδειξαν τούναντιον ἀπαραδέκτους μὲν τὰς ἀποδείξεις, εἰς τὰς ὁποίας ἡ θεωρία

¹ **Κ. Μέρμηγκα** Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν «Ἐπιστημολογία σελ. 220.

αὕτη εἶχε στηριχθῆ, ἀνίκανον δὲ τὴν θεωρίαν ὅπως ἐξηγήσῃ τὸν σχηματισμὸν ὀργανικοῦ κόσμου μὲ μόνας τὰς φυσικὰς δυνάμεις. **Ἡ πλάνη τοῦ Δαρβινισμοῦ ἐξῆλθεν εἰς πλήρες φῶς».**

Ὁ **Σέρ Ἀμβρόσιος Φλέμιγκ** (Ἄγγλος Φυσικὸς, Πρόεδρος τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Βικτωρίας καὶ τῆς Φιλοσοφικῆς Ἐταιρίας τῆς Μ. Βρετανίας εἰς τὸν προεδρικὸν του λόγον τὸν ἐκφωνηθέντα τὴν 14 Ἰανουαρίου 1935 ἔλεγε τὰ ἐξῆς ἐν σχέσει μὲ τὴν καταγωγὴν τοῦ ἀνθρώπου) «... **Ἐπὶ τῆς διαφοράς μεταξὺ τοῦ νοῦ τοῦ ζώου καὶ τοῦ ἀνθρώπου.** Τὸ πρόβλημα ποῦ ἔχει ν' ἀντιμετωπιῇ ὁ ἐξελικτικὸς εἶναι νὰ ἐξηγήσῃ πῶς συμβαίνει, ὥστε ὅλαι αἱ ἐκπληκτικαὶ δυνάμεις καὶ ἱκανότητες (ἀναπαραστάσεως, ἐνδύσεως, ζωγραφικῆς, θρησκευτικότητος, κλπ.) νὰ παρουσιάζονται εἰς τὸν ἄνθρωπον μόνον, νὰ λείπουν δὲ ἀπὸ τὸν πίθηκον; Δὲν ὑπάρχουν ἐπαρκεῖς λόγοι νὰ διακηρύττωμεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος κατάγεται ἀπὸ τὸν πίθηκον».

Ἐσχάτως δὲ ὁ καθηγητὴς τῆς ἀνθρωπολογίας εἰς τὸ ἐνταῦθα πανεπιστήμιον κ. Κούμαρης (Λαϊκὸν Πανεπιστήμιον «Βραδυνῆς» τεύχος 2ον σελ. 18—19) ἔγραφεν: «Ἄν ἠθέλαμεν νὰ εἴμεθα ἀκριβέστεροι, δὲν θὰ ἐχρησιμοποιοῦσαμεν κἄν τὸν φαντακτερόν ὄρον «πρόγονοι» (τοῦ ἀνθρώπου). Δὲν κατέχομεν ἀκόμη δυστυχῶς (;) τοὺς ὑποθετικοὺς αὐτοὺς προγόνους μας. . . . Εἰς τὸ πεδίον τοῦτο ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα δὲν κάμνει παρὰ ὑποθέσεις, ὅπως καὶ δι' ὅλην τὴν ἐξέλιξιν τῶν λοιπῶν ζώων. Ἀληθινὰ ἔχνη τοιούτων ὄντων «διαμέσου» μορφῆς δὲν κατέχομεν τῇ ἀληθείᾳ».

* *

Ἐν συμπεράσματι βλέπομεν ὅτι αἱ νεώτεροι ἀνακαλύψεις καὶ αἱ ἐπ' αὐτῶν βασιζόμεναι νεώτεροι ἐπιστημονικαὶ θεωρίαι κατεκρήμνισαν ὀριστικῶς τὰς ὑλιστικὰς θεωρίας ποῦ εἶχον μεταβληθῆ κατὰ τὸ παρελθόν εἰς ἀλάνθαστα δόγματα. Ταῦτο χρόνως ὅμως ἐκκλόνισαν καὶ τὸ κύρος τῶν λεγομένων θετικῶν Ἐπιστημῶν.

Ἡ βαθυτέρα ἔρευνα τῆς φύσεως πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ ν' ἀποκαλύψῃ τὸ «μυστήριον» ποῦ περιβάλλει τὸν ὑλικὸν κόσμον, ἀπέδειξεν ὅτι ἀντὶ νὰ «κατανοῇ» περισσότερον ἢ Ἐπιστῆμη εὐ-

ρίσκεται ενώπιον «μυστηρίων» και «αίνιγμάτων» που είναι περισσότερο πολύπλοκα ¹.

Κατά μίαν παράδοξον ειρωνίαν παρατηρούμεν, ότι όσο βαθέτερον ή 'Επιστήμη εισχωρεί εις τόν υλικόν κόσμον, τόσο περισσότερο περιπλέκεται και τόσο απομακρύνεται από την κατανόησίν του.

Οί 'Επιστήμονες μένουں έκστατικοί ενώπιον τών αποτελεσμάτων εις τά όποια τούς ώδήγησαν οί τελευταίοι πειραματισμοί επί της φύσεως της ύλης και της ακτινοβολίας.

"Όπως λέγει και ό Γερμανός Καθηγητής Χόφφ ² «αί νεώτεραι έκτάσεις του μικροκόσμου τών άτομικών και ένδοατομικών παραγόντων, αί όποιαι διηνοίχθησαν με τās έννοιας τών ήλεκτρονίων και τών «Κβάντα» όμοιάζουν προς ένα πλουσιώτατον και γοητευτικόν δάσος. 'Αλλά τουτο όσον προοδεύει ή έρευνα και ή γνώσις γίνεται διαρκώς μυστηριωδέστερον».

Δέν είναι λοιπόν παράδοξον, ότι μετά την ραγδαίαν και συνεχή μεταβολήν και κατάρρευσιν τών διαφόρων έπιστημονικών θεωριών οί πραγματικοί έπιστήμονες έγιναν σήμερα περισσότερο προσεκτικοί και μετριόφρονες παρ' ότι ήσαν άλλοτε.

"Έγιναν άκρως έπιφυλακτικοί άπέναντι τών βασικών προβλημάτων που άπασχολούν τόν άνθρωπον.

Αί έτυμηγορία των έγιναν όλιγώτερον κατηγορηματικά και εις αυτά άκόμη τά ζητήματα της άρμοδιότητός των.

Οί διασημότεροι έκπρόσωποι τών φυσικών 'Επιστημών διακηρύσσουں σήμερα, ότι αί Φυσικά 'Επιστήμαι εύρίσκονται έν άδυναμία νά έπιλύσουں τό σύνολον τών προβλημάτων που ένδιαφέρουں τόν πνευματικόν άνθρωπον ³.

"Ηρχισε τέλος νά κατανοηται, ότι υπάρχουν όρια άπαραβίαστα εις την γνώσιν.

'Αγνοούμεν και θά άγνοούμεν πάντοτε λέγει ό Ντυμπούά Ραύμόν.

¹ Lecomte du Noüy. L'homme devant la science σ. 31.

² Ακτίνες έτος Β' σελ. 141.

³ Κ. Μεταλληνού "Ενθ' άνωτέρω Γνώμη 'Ακαδημαϊκών André, d' Arsonval, δούκος de Broglie, Ch. Moureu, κλπ.

"Υστερα από τās τόσας προσπαθείας και έρεύνας της 'Επιστήμης διάσημοι 'Επιστήμονες όμολογοϋν σήμεραν ότι ή 'Επιστήμη εις τās έσχατα θεμέλια της συνορεύει προς σφαίραν, εις την όποίαν κυριαρχεί τó μυστήριο και ή πίστις. "Όπως λέγει και ό διάσημος 'Αμερικανός φυσικός Ρομπέρ Μιλλικαν ¹ τιμηθείς και με τó βραβείον Νόμπελ διά τās άνακαλύψεις του, «έπέρασεν ό καιρός κατά τόν όποιον ό κάθε φυσικός ένόμιζεν ότι έννοεί τά θεμέλια του Σύμπαντος.

Οί Φυσικοί έμαθαν έσχάτως τó μάθημα, νά μη φαντάζωνται δηλαδή ότι τó ανθρώπινον πνεϋμα έκαμε περισσότερο από την άπλην άρχήν προς κατανόησιν του Σύμπαντος. Αί άνακαλύψεις της γενεάς μας μάς έδίδαξαν ένα σπουδαίον μάθημα ταπεινώσεως, θαυμασμοϋ και χαράς ενώπιον ένός άκατολήπτου φυσικού Σύμπαντος».

* * *

Τά μέχρι τουδε συμπεράσματά μας είναι τά έξης :

1ον) "Ότι ή 'Επιστήμη με τά περιωρισμένα μέσα της έμπειρίας δέν ήμπορεί νά συλλάβη όλόκληρον την πραγματικότητα, αλλά μέρος μόνον αυτής.

2ον) "Ότι και εκείνο άκόμη (τό μερικόν) που ήμπορεί νά εξακριβώση ή 'Επιστήμη είναι κάτι τó σχετικόν (λόγω τών αισθήσεων).

3ον) "Ότι ύπάρχει πραγματικότης μη υποπίπτουσα εις τās αισθήσεις μας.

4ον) "Ότι έπειδη ή 'Επιστήμη άποτελεί ώρισμένον μόνον τρόπον γνώσεως όχι δε και τόν άποκλειστικόν, άφίνει άρκετόν χώρον διά τά άλλα μέσα της γνώσεως, (φιλοσοφική σκέψις, διαίθησις, πίστις).

* * *

Ζ' Τί είναι έπιστημονικόν και τί είναι θρησκευτικόν πνεϋμα. Διαφοραί. Όμοιότητες ².

Εις τās άρχάς της διαλέξεώς μας έτονίσαμεν ότι πιθανή

¹ 'Αχιλλ. Κύρου «Πιστεύω» σ. 70.

² Abbé Tiberghien. La Science mène-t-elle à Dieu? 1933. Boutroux Science et Religion.

σύγκρουσις ἢμπορεῖ νὰ νοηθῆ μόνον μεταξύ τοῦ Ἐπιστημονικοῦ καὶ τοῦ Θρησκευτικοῦ πνεύματος, ὄχι δὲ μεταξύ τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς Θρησκείας.

Μέχρι τοῦδε ὠμιλήσαμεν ἐν συντομίᾳ διὰ τὴν σημασίαν τῆς Ἐπιστήμης, τοὺς σκοποὺς, τὴν μέθοδον καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς, ὡς ἐπίσης καὶ διὰ τὰς πλάνας ποὺ ἐπεκράτησαν ἐν σχέσει μὲ τὴν Ἐπιστήμην καὶ τὴν Θρησκείαν.

Θὰ ὀμιλήσωμεν τώρα δι' ὀλίγων σχετικῶς μὲ τὰς δύο ἐννοίας τοῦ Ἐπιστημονικοῦ καὶ τοῦ Θρησκευτικοῦ πνεύματος, καὶ θὰ ἐξετάσωμεν τὰς διαφορὰς ποὺ παρουσιάζουν, ὡς καὶ τὰς ὁμοιότητας ποὺ ἔχουν μεταξύ των, διὰ νὰ ἢμπορέσωμεν νὰ καταλήξωμεν εἰς θετικὸν συμπέρασμα ὡς πρὸς τὸ ζήτημα ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ.

I. Τὸ Ἐπιστημονικὸν πνεῦμα.

Τρεῖς κυρίως ἰδιότητες διακρίνομεν εἰς αὐτό.

1ον **Τὴν κυριαρχίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν.** Ἐννοοῦμεν μὲ τὰς ἰδιότητες αὐτάς, ὅτι τὸ Ἐπιστημονικὸν πνεῦμα θέλει νὰ κυριαρχῆ ἐπὶ τῶν πραγμάτων, ἐπὶ τῶν φυσικῶν δυνάμεων.

2ον **Τὴν ἀνάλυσιν.** Ὅτι θέλει νὰ ἀναλύῃ τὰ πράγματα καὶ ὅτι ἀποστρέφεται τὰς ἰδέας καὶ τὰ ἐπιχειρήματα ποὺ ἔχουν γενικὸν χαρακτήρα.

3ον **Τὴν ἀμφιβολίαν.** Ὅτι ἀμφιβάλλει δι' ὅλα ἐξ ἐνστικτοῦ. Ἐμπιστεύεται μόνον εἰς ἐκεῖνο ποὺ βλέπει, ζυγίζει, ἐξακριβώνει. Ἀποκλείει τὸ αἶσθημα, τοὺς συλλογισμοὺς τῆς καρδίας. Ἐχει τὴν λεγομένην «κριτικότητα» ποὺ ἀπετέλεσε σπουδαῖον ἐλατήριον κάθε ἐπιστημονικῆς προόδου.

II. Τὸ Θρησκευτικὸν πνεῦμα.

Αὐτὸ τὸ διακρίνουν τρεῖς ἐντελῶς ἀντίθετοι ἰδιότητες :

α') ἢ ἐξάρτησις, β') ἢ σύνθεσις, γ') ἢ ἐμπιστοσύνη.

α') Ἐξάρτησις. Ἡ πίστις ἀποτελεῖ πράγματι κατ' οὐσίαν ἐξάρτησιν ἀπὸ κατὰ τὸ ὑπερβατικόν. Τὴν ἐξάρτησιν ὅμως αὐτὴν

ὄχι μόνον τὴν παραδέχεται ὁ πιστός, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀγαπᾷ καὶ μάλιστα τὴν ἐπιζητεῖ.

β') **Σύνθεσις.** Τὸ Θρησκευτικὸν πνεῦμα **συλλαμβάνει τὸν κόσμον ὡς σύνολον**, ἐξετάζει τὰς σχέσεις τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς μὲ τὸν Θεόν. Ἐξέρχεται ἀπὸ τὰ ὁρατὰ καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ὑποπίπτουν εἰς τὰς αἰσθήσεις του καὶ ἐπικοινωνεῖ μὲ τὸν ὑπερβατικὸν κόσμον.

γ') **Ἐμπιστοσύνη.** Τὸ Θρησκευτικὸν πνεῦμα τὸ χαρακτηρίζει ἢ ἐμπιστοσύνη κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ «κριτικὸν πνεῦμα τῆς ἐπιστήμης» τὸ ὁποῖον ζητεῖ πρῶτον νὰ ζυγίσῃ, νὰ μετρήσῃ, νὰ ψαύσῃ καὶ ὕστερον νὰ πεισθῆ.

* * *

Ἴδου λοιπὸν ποὺ εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ σύγκρουσις μεταξύ τῶν τάσεων τοῦ πνεύματος τοῦ ἐπιστημονικοῦ καὶ τοῦ Θρησκευτικοῦ.

Βεβαίως οὐδεὶς ἀρνεῖται ὅτι ὑπάρχουν ἀντιθέσεις μεταξύ τῶν δύο αὐτῶν ἐκδηλώσεων τοῦ πνεύματος.

Ἐν τούτοις ὅμως εἶναι ὀρθὸν αὐταὶ νὰ μὴν ὑπερβάλλωνται. Ἐξ ἄλλου αἱ ἐκδηλώσεις καὶ αἱ συνέπειαι δὲν πρέπει νὰ ἐκλαμβάνωνται ὅτι ἀποτελοῦν τὴν οὐσίαν.

Ὅμοιότητες Θρησκευτικοῦ καὶ Ἐπιστημονικοῦ πνεύματος.

Ἐὰν ἐξετασθοῦν αἱ ἀντιθέσεις αὐταὶ μὲ μίαν διάθεσιν ἀμερόληπτον καὶ ἀντικειμενικὴν θὰ ἀποδειχθῆ ἐν τέλει ὅτι τὸ χάσμα τὸ ὁποῖον φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ὅτι ὑπάρχει μεταξύ τῶν δύο αὐτῶν ἐκδηλώσεων τῆς διανοίας δὲν εἶναι οὔτε τόσο μέγα, οὔτε καὶ ἀγεφύρωτον.

Α' Εἶπομεν ὅτι τὸ ἐπιστημονικὸν πνεῦμα τὸ χαρακτηρίζουν αἱ ἐξῆς ἰδιότητες:

α) Ἡ ἰδιότης τῆς κυριαρχίας καὶ ἀνεξαρτησίας.

Ἐπῆρξεν ἐποχὴ ποὺ ἐμπιστεύετο ὅτι ὁ σοφὸς ἐνδιεφέρετο περισσότερο νὰ ἐξουσιάζῃ παρά νὰ γνωρίσῃ.

Ἐν τούτοις ἡ σύγχρονος ἐπιστήμη ἀσχολεῖται περισσότερο νὰ γνωρίζῃ, παρά νὰ ἐξουσιάζῃ.

Ἡ ἰδιότης αὐτῆ τῆς κυριαρχίας καὶ ἀνεξαρτησίας τοῦ ἐπιστημονικοῦ πνεύματος ἀντιτάσσεται πρὸς τὴν ἰδιότητα τῆς ἐξαρτήσεως τοῦ θρησκευτικοῦ πνεύματος.

Δὲν πρέπει ὅμως νὰ λησμονῆται ὅτι καὶ εἰς τὴν ἐπιστήμην ὑπάρχει ἐξάρτησις τοῦ πνεύματος. διότι οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ θεωρία τὴν ὁποίαν παραδέχεται τις εἰς κάθε γνώσιν ὑπάρχει ἡ ἐξάρτησις ἀπὸ αὐτὴν.

β) Ἡ ἰδιότης τῆς «κριτικότητος» ἀμφιβολίας.

Βεβαίως ἡ ἐπιστήμη εἶναι «κριτική», ἐν τούτοις ὅμως πόσαι πράξεις ἐμπιστοσύνης ὑπάρχουν εἰς τὸν δρόμον τῆς.

Ὅπως πολὺ εὐστόχως ἐλέχθη εἰς αὐτὴν τὴν βᾶσιν τῆς «ἐπιστημονικῆς ἀμφιβολίας» ὑπάρχει ἡ ἐμπιστοσύνη πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ λογικοῦ, ὅτι δηλαδὴ ἤμπορεῖ τοῦτο νὰ καταλήξῃ εἰς τὴν ἀπόλυτον βεβαιότητα.

Διαφορετικὰ ἡ ἀμφιβολία αὐτὴ θὰ ἦτο ὀριστικὴ καὶ θὰ μετεβάλλετο εἰς σκεπτικισμόν. Ἡ ἰδιότης δὲ αὐτῆ τῆς κριτικότητος τοῦ ἐπιστημονικοῦ πνεύματος ἀντιδιαστέλλεται πρὸς τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ θρησκευτικοῦ πνεύματος.

Ἐν τούτοις εἰς τὴν βᾶσιν κάθε ἐπιστήμης ὑπάρχουν τὰ λεγόμενα «αἰτήματα», τὰ ὁποῖα εἶναι Ἐπιστημονικοὶ συλλογισμοί, ποὺ ἐκφράζονται μὲ μαθηματικὰς ἐξισώσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ἤμποροῦν νὰ μεταφρασθοῦν εἰς τὴν συνήθη διάλεκτον καὶ εἶναι ἀρχαὶ ἀναπόδεικτοι.

Ἡ σημασία δὲ αὐτῶν γίνεται τόσον μεγαλυτέρα ὅσον αἱ ἐπιστημονικαὶ κατασκευαὶ γίνονται μεγαλύτεραι καὶ εὐρύτεραι. Ἐπὶ παραδείγματι ὑπάρχουν τὰ αἰτήματα τῶν Μαθηματικῶν καὶ τῆς Γεωμετρίας.

Ἐξ ἄλλου εἰς τὴν βᾶσιν κάθε ἐπιστημονικῆς προόδου ὑπάρχει ἡ ἐμπιστοσύνη εἰς τὰς ἐργασίας τῶν ἄλλων. Ἐμπιστοσύνη βεβαίως μετρημένη καὶ ἠλεγμένη, ἀλλὰ πάντως δὲν παύει νὰ εἶναι πράγματι ἐμπιστοσύνη.

Ἄν συνέβαινε διαφορετικὰ καμμία πρόοδος δὲν θὰ ὑπῆρχεν εἰς τὸν κόσμον αὐτόν. Ὅπως λέγει καὶ ὁ Claude Bernard «ὁ δημιουργῶν τὴν ἐπιστήμην πρέπει νὰ πιστεύῃ εἰς τὴν ἐπιστήμην».

γ) Ἡ ἰδιότης τῆς «ἀναλύσεως».

Ἡ ἐπιστήμη ἐνῶ εἶναι ἀναλυτικὴ ἐκ διαθέσεως. ἐν τούτοις ὅμως ὀφείλει νὰ εἶναι συνθετικὴ ἐκ καθήκοντος.

Ἡ ὑπόστασις καὶ ἡ πρόοδος τῆς ἐπιστήμης ὑποθέτουν συνθετικὰς ἀπόψεις, ὅπως ἐπὶ παραδείγματι αἱ μεγάλα ἐπιστημονικὰ ὑποθέσεις τοῦ Νεύτωνος, τοῦ Ἀϊνστάϊν, τοῦ Λουί ντε Μπρογκλί...

Ὑπάρχουν εἰς τὴν Ἐπιστήμην πλεῖστοι ἀπὸ τὰς μεγαλειώδεις αὐτὰς συνθετικὰς γνώσεις αἱ ὁποῖαι ἀπετέλεσαν τὸ προζύμι μὲ τὸ ὁποῖον ἐπὶ ἔτη καὶ ἐπὶ αἰῶνας ἐργάσθη ἡ Ἐπιστήμη καὶ ἔφερον εἰς φῶς τὰς μεγάλας ἐφευρέσεις καὶ ἀνακαλύψεις.

Π Ι Σ Τ Ι Σ

Β' Εἶδομεν ὅτι τὸ θρησκευτικὸν πνεῦμα τὸ χαρακτηρίζουν κυρίως αἱ ἰδιότητες τῆς ἐξαρτήσεως, ἐμπιστοσύνης καὶ συνθέσεως.

Ἡ κυρία ἐκδήλωσις τοῦ θρησκευτικοῦ πνεύματος εἶναι ἡ πίστις.

Ὁ πιστὸς θέλει βεβαίως νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ κάτι ἀνώτερον ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐνδόμυχον πεποιθήσιν ὅτι ἡ ὑποταγὴ εἰς τὴν ὁποίαν ὑποβάλλεται ἀποτελεῖ δι' αὐτόν μίαν ἀπολύτρωσιν. Κάποιος σοφὸς εἶπεν, ὅτι δὲν ἐλευθερώνεται κανεὶς παρὰ μόνον ἂν προσκολληθῇ κάπου ὑψηλότερα ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του.

«Τὸ νὰ ὑπηρετῇ τις τὸν Θεὸν σημαίνει ὅτι βασιλεύει».

Ἡ ὅπως λέγει ὁ Corneille «εἶμαι ὁ κύριος τοῦ ἑαυτοῦ μου, ὅπως καὶ τοῦ Σύμπαντος ἂν ἔχω τὸν Θεὸν ὡς Κύριόν μου».

Δὲν πρέπει ὅμως νὰ λησμονῆται ὅτι ἡ πίστις δὲν ἀποτελεῖται μόνον ἀπὸ ἐμπιστοσύνην. Ἐχει τὸ δικαίωμα καὶ τὸ καθήκον νὰ ἐξελέγῃ τὰς βάσεις ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζει αὐτὴν τὴν ἐμπιστοσύνην. Τὸ πιστεῦν καὶ μὴ ἐρεῦνα δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν μὲ τὴν Χριστιανικὴν Θρησκείαν. Τουναντίον ὁ Χριστὸς εἶπεν «ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς», καὶ «ὁ ζητῶν εὕρησει».

Ἡ πίστις δὲν εἶναι παράλογος. Ὅπως λέγει ὁ Πασκάλ «ἡ καρδία ἔχει τοὺς λόγους τοὺς ὁποίους τὸ λογικὸν ἀγνοεῖ». Ὁ λογικὸς χαρακτὴρ τῆς πίστεως ἔγκειται εἰς τὸ γεγονός ὅτι μὲ τὸ

νά δεχώμεθα ιδέας άφηρημένες και πραγματικότητας μη όρα-
τάς, αλλά υπερβατικάς δέν πράττομέν τι τὸ παράλογον.

Μήπως μόνον τὸ όρατὸν και τὸ άπτόν ύάρχει;

Αυτήν τήν στιγμήν δέν ύάρχουν πραγματικότητες, όπως
τὰ έρτζιανά κύματα, πού μᾶς περιστοιχίζουν και μᾶς διαπερούν
χωρίς όμως και νά τ' άντιλαμβάνώμεθα, διότι δέν έχομεν τὰ
κατάλληλα πρὸς τοῦτο μέσα;

“Αν όμως χρησιμοποιήσωμεν τὸν κατάλληλον δέκτην άμέ-
σως θά άκουσθοῦν άρμονία και μελωδίαί αί όποιαί διαφορετι-
κά άν και ύφίσταντο έν τούτοις δέν έγέγοντο άντιληπταί.

Τὸ ίδιον δέν συμβαίνει και με τὰς άκτίνας Χ, με τὰς ύπε-
ριώδεις άκτίνας, με τὸν ήλεκτρισμόν και με άλλας φυσικάς δυ-
νάμεις τὰς όποίας έκ τῶν άποτελεσμάτων άντιλαμβάνόμεθα;

Τί τὸ παράλογον λοιπόν ότι ύάρχουν και άλλαι δυνάμεις
οὐχι όραταί, οὐχι ύλικάί, πού δέν ύποπίπτουν εἰς τὰς αἰσθήσεις
μας αἰ όποιαί μ' όλα ταῦτα άποτελοῦν «πραγματικότητα» και
αἰ όποιαί έκ τῶν άποτελεσμάτων αὐτῶν γίνονται άντιληπταί;

Βεβαίως αὐτάς τὰς υπερβατικάς δυνάμεις ὁ άνθρωπος δέν
τὰς άντιλαμβάνεται με τὰ άτελή αἰσθητήριά του και με τὰ ύλι-
κά μέσα πού διαθέτει. Δέν ήμπορεῖ δηλαδή ὁ άνθρωπος νά ύπο-
βάλῃ τὸ υπερβατικόν ύπὸ τὸ μικροσκόπιον.

Διὰ πράξεως πίστεως θά τὰς άντιληφθῇ, θά έπικοινωνήσῃ
με τὸ υπερβατικόν και θά ἴδῃ τὰς συνεπειὰς εἰς τήν ίδίαν του
ζωήν.

Ἡ πίστις αὐτὴ δέν εἶναι παράλογος.

Μήπως δέν χρησιμοποιοῦμεν τήν πίστιν καθημερινῶς εἰς
τὰς σχέσεις μας με τοὺς άλλους ανθρώπους και εἰς αὐτήν τήν
έπιστήμην; Ποιὸς έζησε τὰ ιστορικά γεγονότα διὰ τὰ όποια μᾶς
όμιλεῖ ἡ Ιστορία, ἡ ποίος έπεσκέφθη ὅλας τὰς χώρας και ὅλα
τὰ μέρη τοῦ κόσμου διὰ τὰ όποια μᾶς κάμνει λόγον ἡ γεωγρα-
φία, και ὅμως πιστεύομεν ὅλας τὰς διαβεβαιώσεις τῶν έπιστη-
μῶν, διότι δέν ήμποροῦμεν νά κάμωμεν διαφορετικά, έφ' ὅσον
άλλως τε μᾶς τὸ βεβαιοῦν άξιόπιστα πρόσωπα.

Ἐν έναντίᾳ περιπτώσει, άν δηλ. ήθέλαμεν ν' άποκτήσωμεν
γνώσεις μόνον έξ ίδίας έμπειρίας ελάχιστα θά έγνωρίζομεν.
Οὐδεμία πρόοδος θά ύπῆρχεν.

Ἡ διαφορά λοιπόν μεταξύ πίστεως και γνώσεως έγκείται
μόνον ὡς πρὸς τὸν τρόπον κατά τὸν όποῖον άποκτῶμεν τὰς

γνώσεις και ὄχι ὡς πρὸς τὸ άποτέλεσμα, δηλ. ὡς πρὸς τὸ γεγο-
νός ότι με τήν έμπειρίαν άποκτῶμεν γνώσεις άσφαλεστέρας και
περισσότερον θετικάς, ένῶ με τήν πίστιν ὀλιγώτερον άσφαλεῖς
και θετικάς.

Τὸ οὐσιώδες εἶναι νά βασίζεται ἡ πίστις μας εἰς βεβαίωσιν
άξιαν έμπιστοσύνης.

Αὐτὴ άκριβῶς ἡ προϋπόθεσις ύάρχει εἰς τήν Χριστιανικήν
πίστιν.

Εἶναι πολὺ έσφαλμένον νά νομίζομεν μερικοὶ ότι ὁ Χριστια-
νισμός άποτελεῖ άπλῶς και μόνον θεωρίας ἡ ήθικολογίας.

Τὸ περιεχόμενον τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι αλήθειαι ύπερ-
βατικά. Ἡ Χριστιανική πίστις βασίζεται ἐπὶ τῆς υπερβατικῆς
προσωπικότητας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἡ πίστις λοιπόν ἡ Χριστιανική έχει τὸ έρεισμά της ἐπάνω
εἰς τήν προσωπικότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπάνω εἰς τὸ έργον
τῆς Λυτρώσεως, τὸ όποῖον Ἐκεῖνος έκαμε δι' ἡμᾶς τοὺς άν-
θρώπους. Ἡ πίστις εἰς τὸ έργον τῆς Λυτρώσεως πού έγένετο
ὕπὸ τοῦ ένανθρωπήσαντος Λόγου τοῦ Θεοῦ, άποτελεῖ τὸ μέσον
διὰ τοῦ όποίου ὁ άνθρωπος τακτοποιεῖται έναντι τοῦ Θεοῦ διὰ
τὰς άμαρτίας του, και γίνεται ικανός νά κάμῃ τὰ καλά έργα.

Ἄλλ' ὅπως εἶπομεν ἡ πίστις ἡ Χριστιανική δέν εἶναι τυφλή
οὔτε και παράλογος,

“Ὅπως διακηρύττει ὁ Πασκάλ «ύάρχει άρκετὸν φῶς δι' έ-
κεῖνον ὁ όποῖος θέλει νά πιστεύσῃ και άρκετὸν σκότος δι' εκεί-
νον ὁ όποῖος δέν θέλει νά πιστεύσῃ».

Ἡ έλευθερία τοῦ ανθρώπου δέν έκβιάζεται. Ὁ Θεός σέβε-
ται τήν άτομικήν έλευθερίαν διότι ὁ άνθρωπος εἶναι ὄν ήθικόν
έχων μόνος μεταξὺ ὄλων τῶν έν τῇ γῆ πλασμάτων τὸ προνόμιον
τῆς άτομικῆς έλευθερίας.

Και διὰ τοῦτο ἡ προσωπικότης τοῦ ανθρώπου έχει ήθικὴν
άξιαν. Ἄλλως άνευ τῆς έλευθερίας ταύτης ὁ άνθρωπος θά ἦτο
έν ήθικόν μηδενικόν, ένα ρομπότ.

Διὰ τὸν θέλοντα λοιπόν νά πιστεύσῃ ύάρχουν αἰ προφη-
τεῖαι αἰ όποιαί έγράφησαν πολλοὺς αἰῶνας πρὸ Χριστοῦ και
αἰ όποιαί έπηλήθευσαν πᾶσαι εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰ. Χριστοῦ.
Τὸ γεγονός δὲ ότι αἰ προφητεῖαι περιλαμβάνονται εἰς τήν Πα-
λαιάν Διαθήκην τήν όποίαν ζηλοτύπως φυλάσσουν και τηροῦν
οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ έχθροὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, άποδεικνύει πληρέ-

στατα την απόλυτον γνησιότητα και ἀλήθειαν αὐτῶν. Κατὰ τὸν Πασκάλ «αἱ προφητεῖαι ἀποτελοῦν τὸ μόνιμον θαῦμα».

Ἐπάρχει ἐξ ἄλλου τὸ θαῦμα τῆς διαδόσεως τῆς Χριστιανικῆς πίστεως ἀπὸ μίαν ὀλιγάριθμον ὁμάδα ἀγραμμάτων και ἀδυνάτων (κατὰ τοὺς ἀνθρώπους) ἀλιέων, φωτισμένων ὁμως μετὸ Ἅγιον Πνεῦμα, οἱ ὅποιοι μετὸ παράδοξον κήρυγμα τοῦ Σταυρικοῦ θανάτου και τῆς ἀναστάσεως ἐνός ὁμοφύλου των, τὸν ὅποιον παρουσίαζον ὡς Θεόν, ἀνεστάτωσαν ὀλόκληρον τὴν κοσμοκράτειραν Ρωμαϊκὴν Αὐτοκρατορίαν και ἔκαμαν τοὺς εἰδωλολάτραις νὰ γίνωνται Χριστιανοί.

Τί ἄλλο μαρτυρεῖ ἡ διάδοσις τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας μετὸς πενιχρὰ μέσα, παρὰ ὅτι ὁ ἰδρυτὴς τῆς εἶναι αὐτὸς ὁ Δημιουργὸς τοῦ Κόσμου, ὅστις διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐφώτιζε και φωτίζει τὰ πνεύματα και τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων, ὥστε νὰ ἀποδέχωνται τὴν Ἀλήθειαν; Ἴδου τί γράφει σχετικῶς ὁ Μ. Ναπολέων πρὸς τὸν κόμητα Μοντολοπ ὅταν εὐρίσκετο εἰς τὴν Ἁγίαν Ἐλένην ἐξόριστος και ταπεινωθεὶς ἐπεδόθη εἰς τὴν μελέτην τῆς Ἁγίας Γραφῆς:

«Γνωρίζω τοὺς ἀνθρώπους και σὰς λέγω ὅτι ὁ Ἰησοῦς δὲν εἶναι ἄνθρωπος.

» Οὔτε εἶναι ὁ Ἰησοῦς φιλόσοφος τις, διότι βάσις τῶν ἀποδείξεων αὐτοῦ εἶναι τὰ θαύματα, ἐξ ἀρχῆς δὲ Αὐτὸν ἐλάτρευσαν οἱ μαθηταὶ του. Ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον μόνον και μόνον διὰ ν' ἀποκαλύψῃ τὰ μυστήρια τοῦ Οὐρανοῦ και τοὺς νόμους τοῦ Πνεύματος.

» Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ὁ Καῖσαρ, ὁ Μέγας Κάρολος και ἐγὼ ἐθεμελιώσαμεν μεγάλα Κράτη. Ἀλλὰ ποῦ ἐστηρίξαμεν τὰ δημιουργήματα τῆς μεγαλοφυίας μας;

» Ἐπὶ τῆς βίας. Μόνον ὁ Ἰησοῦς ἐθεμελίωσε τὸ Βασίλειον Αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἀγάπης. Ἡ Χριστιανικὴ Θρησκεία δὲν ἐπέτυχε τὴν νίκην τῆς ἐν τῷ κόσμῳ οὔτε εἰς μίαν ἡμέραν οὔτε εἰς μίαν μόνην μάχην.

» Ὅχι! εἶναι ἕνας πόλεμος μακροχρόνιος, ἕνας πόλεμος πολλῶν αἰώνων, ὁ ὅποιος ἤρχισε διὰ τῶν Ἀποστόλων και συνεχίζεται διὰ τῶν διαδόχων των και διὰ τοῦ ρεύματος τῶν ἐπερχομένων Χριστιανικῶν γενεῶν.

» Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος εἶναι παρατεταγμένοι ὅλοι οἱ Βασιλεῖς και ὅλαι αἱ δυνάμεις και ἐξουσίαι

» τῆς Γῆς. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος δὲν βλέπω κανένα στρατὸν ἀλλὰ μόνον τὴν πλήρη μυστηρίου δύναμιν ὀλίγων ἀνθρώπων, οἵτινες εἶναι ἐγκατεσπαρμένοι ἐδῶ και ἐκεῖ εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου και οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν κανένα ἄλλον διακριτικὸν σύνδεσμον, εἰμὴ τὴν κοινὴν πίστιν εἰς τὸ μυστήριον τοῦ Σταυροῦ.

» Ἀποθνήσκω πρόωρος και τὸ σῶμα μου θὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν γῆν διὰ νὰ γίνῃ τροφή τῶν σκωλήκων. Αὕτη εἶναι ἡ ἐπιχειμένη τύχη τοῦ Μ. Ναπολέοντος.

» Ὅποια μεγάλη ἀπόστασις μεταξὺ τῆς ἰδικῆς μου ἀθλιότητος και τοῦ Αἰωνίου Βασιλείου τοῦ Χριστοῦ;»

Πλὴν ὁμως τῶν ἄλλων λόγων ποῦ μετὸς συντομίαν ἐξεθέσαμεν ὑπάρχει τέλος και ἡ μαρτυρία τῆς ἀτομικῆς πείρας τῶν Χριστιανικῶν ἀληθειῶν, ἡ ὅποια ἀποδεικνύει ὅτι κάθε ἄνθρωπος ὁ ὅποιος εἰλικρινῶς πιστεύει εἰς τὸν Λυτρωτὴν Χριστὸν μεταβάλλεται ψυχικῶς, γίνεται «ἄλλος ἄνθρωπος». Μήπως αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ ἐπίσης πραγματικὸν θαῦμα εἰς τὴν σημερινὴν ἐγωϊστικὴν ἐποχὴν μας;

* *

Ἐὰν λοιπὸν μετὸ αὐτὴν τὴν διάθεσιν ἐξετασθοῦν αἱ ἀντιθέσεις αἱ ὑπάρχουσαι μεταξὺ Θρησκείας και Ἐπιστήμης ὄχι μόνον ἔρχονται εἰς τὰς κανονικὰς τῶν ἀναλογίας, ἀλλὰ και ἡμποροῦν νὰ ἐξηγηθοῦν.

Τὰ ἀντικείμενα τῆς ἐπιστήμης και τῆς πίστεως διαφέρουν μεταξὺ των. Εἶναι ὡς ἐκ τούτου πολὺ φυσικὸν ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρχη και διαφορὰ μεθόδου μεταξὺ των. Ἐὰν ἄλλως συνέβαινε, ἂν δηλαδὴ μετὰ τὰς ἐπιστημονικὰς μεθόδους προσεπάθει τις νὰ λύσῃ τὰ θρησκευτικὰ προβλήματα ἢ και τὰ νάσπῃ τότε θὰ ἔφθανεν εἰς σφάλματα και πραγματικὸν ἀδιέξοδον.

ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Α'. Ἐξ ὧων ἀνωτέρω ἀνεπτύχθη, προκύπτει ὅτι τὸ ἐπιστημονικὸν πνεῦμα α') δὲν ἀποτελεῖ αὐτὸ και μόνον τὴν ὀλοκληρωτικὴν διάνοιαν, ἀλλὰ μίαν μόνην ἐκδήλωσιν αὐτῆς και μάλιστα ἐπὶ εἰδικοῦ τομέως, ἐπὶ ὀρισμένου δηλ.

κλάδου γνώσεως και β') ότι αυτοπεριορίζεται εις την έρευναν και τα μέσα, λόγω της έμπειρικής μεθόδου που ακολουθεί.

Είναι συνεπώς σφάλμα τὸ νὰ ὑποστηρίζεται ὅτι ἡ Ἐπιστήμη ἐπαρκεῖ εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀφοῦ τὸ ἐπιστημονικὸν πνεῦμα δὲν ἐξαντλεῖ ὀλόκληρον τὸ περιεχόμενον τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, οὔτε ἠμπορεῖ ν' ἀρνηθῆ ὅτι ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι πλευραὶ εἰς ἐκεῖνο πού θεωρεῖ ὡς «πραγματικόν» ἢ «δυνατόν».

Δὲν ἠμπορεῖ ἐπομένως νὰ ἀπομακρύνῃ ἡ Ἐπιστήμη ἐκ τῶν προτέρων τὴν πίστιν, ἀπλῶς καὶ μόνον διότι εἶναι πίστις, πολὺ δὲ περισσότερον, διότι ὅπως εἶδομεν καὶ αὐτὴ ἡ Ἐπιστήμη τὴν χρησιμοποιοεῖ κατὰ τὴν διατύπωσιν τῶν ἐπιστημονικῶν θεωριῶν καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν νόμων.

Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν τὸ ἐπιστημονικὸν πνεῦμα ἀφίνει ἀρκητὴν θέσιν διὰ τὴν θρησκευτικὴν πίστιν.

Εἰς τὸ Α' ἐρώτημα λοιπὸν τὸ ὁποῖον ἀρχικῶς ἐθέσαμεν ἀπαντῶμεν ὅτι τὸ θρησκευτικὸν πνεῦμα δύναται νὰ συνυπάρχῃ μαζὺ μὲ τὸ ἐπιστημονικὸν πνεῦμα καὶ ὅτι δὲν εἶναι ἀσυμβίβαστα μεταξύ των.

Ἔρχεται τώρα τὸ ἄλλο ζήτημα.

Β'. Τὸ ἐπιστημονικὸν πνεῦμα ἠμπορεῖ νὰ ὀδηγήσῃ τὸν ἐπιστήμονα πρὸς τὴν Θρησκείαν;

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἠμπορεῖ νὰ εἶναι κανεὶς σοφὸς ἐπιστήμων χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι καὶ πιστός. Ὅπως ἠμπορεῖ νὰ προχωρήσῃ ἀπεριορίστως εἰς τὴν Ἐπιστήμην χωρὶς νὰ συναντήσῃ τὸν Θεόν. Ὅπως εἶναι ἐπίσης ἀληθές ὅτι οἱ ἐπιστήμονες τῶν φυσικῶν Ἐπιστημῶν δύνανται νὰ μὴ λαμβάνουν ὑπ' ὄψει τὴν ἀνάγκην τῆς «ὑποθέσεως τοῦ Θεοῦ» εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν φαινομένων καὶ νὰ περιορίζωνται εἰς τὴν μηχανικὴν ἐξέτασιν αὐτῶν.

Ἄλλ' εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι μία τοιαύτη ἐξέτασις τῶν ζητημάτων εἶναι ἐντελῶς μηχανικὴ καὶ ἐπιπολαία. Οἱ Ἐπιστήμονες ἠμποροῦν βεβαίως νὰ σιωποῦν ἐνώπιον τοῦ μεγάλου προβλήματος τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου. Οἱ πραγματικοὶ ὅμως Ἐπιστήμονες δὲν ἰκανοποιοῦνται μὲ τὸ νὰ εἶναι ἀπλῶς ἐπιστήμονες. Προσπαθοῦν καὶ θέλουν νὰ εἶναι καὶ φιλόσοφοι. Ἐνδιαφέρονται ὄχι μόνον διὰ τὰ φαινόμενα καὶ τοὺς νόμους, ἀλλὰ καὶ

διὰ τὰ πρῶτα αἷτια καὶ τὰς ἀρχὰς αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀπρόσιτοι εἰς τὴν γνώσιν.

Ὅπως δὲ ἀποδεικνύει ἡ ἱστορία τῶν ἐπιστημῶν ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ τάσις πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν μυστικῶν βάσεων τῶν φαινομένων καὶ τῶν ἐσωτερικῶν τῶν αἰτίων ἀπετέλεσε τὸν ἰσχυρὸν μοχλὸν τῆς προόδου τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν ἐφευρέσεων.

Διὰ τὰ προχωρήσωμεν ὅμως πρὸς τὸν Θεὸν ἀπὸ τὴν Ἐπιστήμην πρέπει νὰ μὴ εἴμεθα ἰκανοποιημένοι ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μας.

Πρέπει δηλαδὴ νὰ φύγωμεν ἀπὸ τὸ ἐγὼ μας καὶ νὰ στηριχθῶμεν κάπου ὑψηλότερα ἀπὸ ἡμᾶς. Διὰ τοὺς ἀνθρώπους πού εἶναι αὐτάρκεις, πού ἀρκοῦνται μόνον εἰς τὸν ἑαυτὸν τους δὲν ὑπάρχει θέσις εἰς τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

Μόνον οἱ Ἐπιστήμονες πού εἶναι ταπεινοὶ τὴν καρδίαν καὶ δυνατοὶ τὴν διάνοιαν εἶναι δυνατὸν νὰ ὀδηγηθοῦν ἀπὸ τὴν Ἐπιστήμην πρὸς τὸν Θεόν.

Ὅπως λέγει εἰς σύγχρονος φιλόσοφος ὁ Φαίρστερ «πρέπει ἐν πρῶτοις νὰ παύσω νὰ πιστεύω εἰς τὸ ἐγὼ μου καὶ νὰ ἐμποτισθῶ μὲ ταπεινοφροσύνην καὶ νὰ περιμένω τὸ φῶς ἀπὸ ἀνωτέραν διάνοιαν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀφοῦ λησμονήσω τὸ «ἐγὼ μου» καὶ ἀποξενωθῶ ἀπὸ αὐτὸ γίνομαι κατάλληλος νὰ λάβω τὸ φῶς. Αὐτὴ ἡ ἀποξένωσις ἀπὸ τὸ ἐγὼ μου προπαρασκευάζει τὸ ἔδαφος διὰ μίαν ζωὴν ἀνωτέραν».

Ἐπὶ τοῦ Β' ἐρωτήματος, ἦτοι ἂν τὸ ἐπιστημονικὸν πνεῦμα προσανατολίξῃ τὸν ἐπιστήμονα πρὸς τὴν Θρησκείαν ἂν δηλ. ἐκ τῆς Ἐπιστήμης ἠμπορεῖ νὰ ὀδηγηθῆ τις πρὸς τὸν Θεὸν ἀπαντῶμεν καταφατικῶς ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ὁ ἐπιστήμων πρέπει νὰ εἶναι ταπεινὸς τὸ πνεῦμα.

Ὅπως λέγει σχετικῶς ὁ διάσημος ἀστρονόμος Κέπλερ «ἡ Ἐπιστήμη οἶωνε ἰθὺι τὸν Θεὸν ἐν τῷ Σύμπαντι», λίαν δὲ ἐπιγραμματικῶς διεκήρυξεν ὁ Βάκων ὅτι «μόνον ἡ ἐπιπολαία γνώσις τῆς φύσεως δύναται νὰ μᾶς ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὸν Θεόν, ἐνῶ ἀπειναντίας βαθυτέρα καὶ σοβαρωτέρα γνώσις στρέφει ἡμᾶς πρὸς αὐτόν». Θὰ ἀναφέρωμεν ἐπίσης τί ἔλεγεν σχετικῶς ὁ μέγας Παστέρ. «Ὅσον περισσότερον ἀσχολοῦμαι μὲ τὴν σπουδὴν τῆς φύσεως τόσῳ περισσότερον ἐκπλήσσομαι διὰ τὰ ἔργα τοῦ Δημοῦρου. Κατὰ τὰς ἐργασίας εἰς τὰ Ἐργαστήριά μου προσεύχομαι.»

Ὁ δὲ μέγας Μαθηματικὸς Κωσὺ ἔλεγεν: «εἶμαι Χριστιανὸς πιστεύω δηλ. εἰς τὴν Θεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

«Ἐν ὄλῃ τῇ Χριστιανικῇ Διδασκαλίᾳ δὲν βλέπω τι τὸ ὁποῖον νὰ παραπλανᾷ καὶ νὰ βλάβη τὸν ἐπιστήμονα.

«Ἀπεναντίας χωρὶς τὸ ἅγιον αὐτὸ δῶρον τῆς πίστεως χωρὶς τὴν γνώσιν τί πρέπει νὰ ἐλπίζω καὶ τί με περιμένει εἰς τὸ μέλλον, ἢ ψυχὴ μου θὰ περιεπλανᾶτο ἀνήσυχος. Ἡ δὲ τοιαύτη ψυχικὴ ἀστάθεια καὶ ἀμφιβολία δύναται νὰ ὀδηγήσῃ εἰς αὐτοκτονίαν».

Ὅμοιās ὁμολογίας ἔκαμον καὶ ὁ Γκαίτε, ὁ Ἀμπέρ, ὁ Μαρκόνι καὶ πλείστοι ἄλλοι κορυφαῖοι Ἐπιστήμονες καὶ ἐφευρέται.

Πρὶν ἢ θερματισῶμεν τὴν ὀμίλιαν μας ὀφειλομεν νὰ τονίσωμεν ὄλως ἰδιαίτερος ὅτι καίτοι ἡ ἐπιστήμη δὲν ἀναλαμβάνει νὰ λύσῃ θρησκευτικὰ ζητήματα διότι ἡ θρησκεία ἔχει ἰδικὰς τῆς ρίζας καὶ βάσεις, ἐν τούτοις χωρὶς καὶ ἡ ἴδια ἡ ἐπιστήμη νὰ τὸ θέλῃ προσανατολίζει τὸ ἀπροκατάληπτον πνεῦμα πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ μάλιστα κατὰ ἓνα τρόπον θετικόν. Ἡ ἀληθινὴ ἐπιστήμη ὄχι μόνον δὲν ἀρνεῖται τὸν Θεόν, ἀλλὰ τούναντίον γίνεται μαρτυρία τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν φύσιν, διότι μέσα εἰς αὐτὴν συναντᾷ αὕτη διαρκῶς τὰ ἴχνη τοῦ Θεοῦ, ὅπως τόσον ἐπιγραμματικῶς εἶπεν καὶ ὁ Λινναῖος. Ἴδου τί ἐπὶ λέξει ἔλεγεν:

«Ὁ Αἰώνιος, ὁ ἄπειρος, ὁ παντογνώστης, ὁ παντοδύναμος Θεὸς διήλθεν ἐκ τοῦ πλησίον μου. Δὲν τὸν εἶδον πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, ἀλλὰ ἡ ἀνταύγεια τῆς Θεότητος ἐπλήρωσε τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ ἄφωνον θαυμασμόν.

Εἶδον τὰ ἴχνη τοῦ Θεοῦ μέσα εἰς τὰ ἔργα Του. Παντοῦ καὶ εἰς τὰ ἐλάχιστα καὶ εἰς τὰ ἀόρατα ἔργα Του, ποῖα δύναμις ποῖα σοφία καὶ ποῖα ἀνέκφραστη τελειότης».

Διὰ τὴν μεγαλύτεραν μερίδα τῶν κορυφαίων συγχρόνων ἐπιστημόνων ἡ θρησκευτικὴ πίστις ἀποτελεῖ πραγματικότητα τόσον ἀναμφισβήτητον ὅσον καὶ ἡ συνείδησις, ὡς ἡ ἰδέα τοῦ ἀπείρου, τοῦ αἰωνίου τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς.

Ἄλλὰ δὲν σταματοῦν μόνον ἕως ἐδῶ οἱ μεγάλοι ἐπιστήμονες. Προχωροῦν ἀκόμη περισσότερο. Μᾶς διαβεβαιοῦν ὅτι τὸ ἐπιστημονικὸν πνεῦμα ἠμπορεῖ καὶ πρέπει νὰ ἀπασχολῆται μὲ τὰ ὑπερβατικὰ ζητήματα, ὅτι τὸ ἐπιστημονικὸν πνεῦμα προτρέπει τὸν ἄνθρωπον νὰ ὑπερβῇ τὰ τεχνητὰ ὄρια τῆς ἐπιστήμης

καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν γαλήνιον ἐκείνην σφαῖραν ὅπου κυριαρχεῖ ἡ πίστις καὶ ἡ προσευχή.

Γ'. Θὰ ἦτο οὐσιώδης παράλειψις ἐὰν δὲν ἐτονίζαμεν ὅτι ἡ πίστις ἢ θρησκευτικὴ δὲν ἔχει καμμίαν ἀνάγκην ἀπὸ τὴν Ἐπιστήμην.

Τούναντίον ἡ ἐπιστήμη ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ τὴν πίστιν.

Χάρις εἰς τὴν πίστιν ἡ ἐπιστήμη γίνεται δι' ἡμᾶς σύντροφος τοῦ μᾶς βοηθεῖ, σύντροφος χρήσιμος τὸν ὁποῖον ὁ Θεὸς μᾶς ἐχάρισεν. Ἡ ἐπιστήμη, ὅπως τὴν ἀποκαλεῖ ὁ διάσημος Ἀγκασιζ ἀποτελεῖ μετάφρασιν τῶν σκέψεων τοῦ Δημιουργοῦ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην γλῶσσαν.

Αἱ ἀνακαλύψεις τῆς Ἐπιστήμης καλῶς χρησιμοποιούμεναι κάμνουν περισσότερο ἀνετον τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων.

Ἄλλὰ τότε μόνον ἀποτελοῦν εὐεργετικὴν δύναμιν διὰ τὴν ἀνθρωπότητα ὅταν χρησιμοποιοῦνται ἐκ παραλλήλου καὶ διὰ τὴν καλλιέργειαν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς ψυχῆς.

Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἂν ὁ ἐπιστημονικὸς μας πολιτισμὸς ἐξακολουθήσῃ νὰ φορτώνῃ τὴν ἀνθρωπότητα μὲ τὰς τεραστίας ὑλικὰς δυνάμεις τὰς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἀκόμη εἰς θέσιν νὰ τὰς χρησιμοποιήσῃ ἐπ' ἀγαθῷ, μεταβάλλεται τότε εἰς ὄργανον ὀλέθρου καὶ ἐξοντώσεως.

Ὁ Λουὶ ντὲ Μπρογκλί, (μέγας Γάλλος φυσικὸς τιμηθεὶς καὶ μὲ τὸ βραβεῖον Νόμπελ διὰ τὰς ἐπὶ τοῦ φωτὸς ἀνακαλύψεις του) εἶπε τὰ ἑξῆς ἐν σχέσει μὲ τὰς ἐπιστημονικὰς ἀνακαλύψεις:

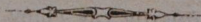
«Ὅλαι αἱ ἐφαρμογαὶ τῆς Ἐπιστήμης δὲν κάμνουν καλὸν καὶ δὲν εἶνε βέβαιον, ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τῶν δυνάμεων νὰ πιστοποιήσῃ τὴν πραγματικὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος. Αὕτη ἡ πρόοδος ἐξαρτᾶται χωρὶς ἀμφιβολίαν περισσότερο ἀπὸ τὴν διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπότητος παρὰ ἀπὸ τὰς ὑλικὰς σχέσεις τῆς ζωῆς».

Ὁ διάσημος Ἀμερικανὸς ἀστρονόμος Χέβερ Κιοῦρτις, τονίζει τὰ ἑξῆς ὅσον ἀφορᾷ τὴν πρόοδον τῶν ἐπιστημῶν καὶ τὸ μεταβλητὸν τῶν ἐπιστημονικῶν θεωριῶν ἐν σχέσει πρὸς τὴν θρησκείαν: «ἐνῶ ἡ Ἐπιστήμη ἐκδίδει ἀποφάσεις τὰς ὁποίας ἔπειτα ἀπαρνεῖται, ἡ θρησκεία δὲν μετέβαλεν εἰς τὴν ἀπόλυτον τῆς ἔννοιαν οὔτε ἐν ἰώτα ἐξ αἰτίας τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς νεωτέρας Φυσικῆς Ἐπιστήμης».

Χωρίς λοιπόν να παραγνωρίζωμεν τὴν χρησιμότητα τῆς Ἐσθήμης ἢ ὁποία καλῶς χρησιμοποιουμένη δύναται νὰ εἶναι εὐεργετική διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ χωρὶς νὰ ὑπερτιμῶμεν τὴν ἀξίαν τῆς, θὰ ἀναφωνήσωμεν μὲ τὸν Πασκάλ.

«Ἐξω τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ δὲν γνωρίζομεν οὔτε τί εἶναι Θεός, οὔτε τί εἶναι ζωὴ, οὔτε τί εἶναι θάνατος.

«Ἄνευ τῶν Ἀγίων Γραφῶν τῶν ὁποίων κύριον θέμα εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός δὲν γνωρίζομεν τίποτε, δὲν βλέπομεν παρὰ σκότος καὶ σύγχυσιν τόσον εἰς τὸν χαρακτήρα τοῦ Θεοῦ ὅσον καὶ εἰς τὴν πέριξ μας φύσιν».

ΓΝΩΜΑΙ ΔΙΑΣΗΜΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ ΕΠΙ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

Καίτοι βεβαίως τὰ ἐπιστημονικὰ καὶ τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα δὲν λύονται μὲ δημοψηφίσματα, ἐν τούτοις εἶναι πολὺ ἐπικοδομητικὸν νὰ γνωρίζωμεν τί παραδέχονται καὶ τί πιστεύουν οἱ μεγάλοι σοφοὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Εἶναι ἀνθρώπινον καὶ πολὺ φυσικὸν αἰ πεποιθήσεις τῶν κορυφαίων τῆς Ἐπιστήμης, ἐκείνων ποὺ ἐθεμελίωσαν καὶ ἠύρυναν τὸ οἰκοδόμημα τῆς Ἐπιστήμης νὰ ἐπηρεάζουν καὶ τὰς γνώμας τῶν συνανθρώπων των.

Διὰ τὸν λόγον τοῦτον κρίνομεν σκόπιμον νὰ ἐκθέσωμεν μὲ συντομίαν τὰς ἐρεῦνας αἰ ὁποῖαι ἐγένοντο μέχρι τοῦδε ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου καὶ τὰ πορίσματα εἰς τὰ ὁποῖα αὐτὰ κατέληξαν.

Ἐπὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ ἐξεδόθησαν κατὰ καιροὺς διάφορα συγγράμματα περιέχοντα τὰ πορίσματα τῶν γενομένων ἐρευνῶν. Κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετηρίδα ἔγιναν συστηματικαὶ ἔρευναι ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐν Ἀγγλίᾳ, Γαλλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ.

I. Τὰ πορίσματα τῆς ἐρέυνας ἐν Ἀγγλίᾳ.

Ἡ ἔρευνα ἐνηργήθη ὑπὸ τῆς ἐν Λονδίῳ Christian Evidence Society ἢ ὁποία ἔθεσε συγκεκριμένα ἐρωτήματα εἰς τὰ μέλη τῆς Royal Society, εἰς τὴν ὁποίαν μετέχουν ὄχι μόνον οἱ κορυφαῖοι Ἀγγλοὶ ἐπιστήμονες, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἐπιφανεῖς ἐπιστήμονες ἄλλων χωρῶν.

α) Εἰς τὸ ἐρώτημα : «Πιστεύετε εἰς τὴν ὑπαρξιν πνευματικοῦ κόσμου»; ἐπὶ διακοσίων, 13 ἀπήντησαν ἀρνητικῶς, 66 δὲν ἔδωσαν συγκεκριμένην ἀπάντησιν καὶ 121 ἀπήντησαν κατηγορηματικῶς ὅτι πιστεύουν. Ἐκ τῶν 121 τούτων 18 εἶναι καθηγηταὶ τῆς χημείας, 13 μαθηματικοί, 15 φυσικοί, 8 τῆς μηχανικῆς, 7 τῆς βοτανικῆς, 5 ἀστρονόμοι, 5 γεωλόγοι, 5 φυσιολόγοι, 5 ζωολόγοι,

3 Ιατροί κλπ. Ἴδου δύο ἐκ τῶν ἀπαντήσεων τούτων: W. Johnson Sollas, καθηγητῆς τῆς Γεωλογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ὀξφόρδης: Νομίζω ὅτι μία σοβαρὰ ἀντίδρασις ἐναντίον τοῦ ὕλισμοῦ ἔχει ἀρχίσει πολὺ πρὸ τῶν τελευταίων ἀξιολόγων προόδων, τὰς ὁποίας ἐδέχθημεν ὡς εὐχαρίστους ἐκπλήξεις».

A. G. Seward, καθηγητῆς τῆς Βοτανικῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Καίμπριτζ: «Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη αἱ ἀπόψεις μου κατευθύνονται περισσότερον πρὸς συγκεκριμένην πίστιν εἰς τὴν ὕπαρξιν πνευματικοῦ κόσμου».

β') Εἰς τὸ ἐρώτημα: «Εἶναι ὁ ἄνθρωπος κατὰ τινα βαθμὸν ὑπεύθυνος τῶν πράξεών του;» ἐπὶ διακοσίων ἀπαντήσεων 7 ἦσαν ἀρνητικαὶ (δηλ. ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει ἐλευθερίαν βουλήσεως), 173 δέχονται τὸ ὑπεύθυνον τοῦ ἀνθρώπου καὶ 20 ἀμφιβάλλουν. Ἐκ τῶν 173 καταφατικῶν ἀπαντήσεων αἱ 25 ἐστάλησαν ἀπὸ χημικῶν, 17 φυσικῶν, 14 μαθηματικῶν, 11 βοτανικῶν, 10 ζωολόγων, 10 τῆς μηχανικῆς, 9 τῆς ἀστρονομίας, 9 τῆς φυσιολογίας, 6 τῆς γεωλογίας, 5 ἱατροῦς, κλπ.

γ') Εἰς τὸ ἐρώτημα: «Αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ἀναιροῦν τὴν ἰδέαν τῆς ὑπάρξεως προσωπικοῦ Θεοῦ, ὡς τὴν ἐδίδαξεν ὁ Ἰησ. Χριστός;» 26 ἀπήντησαν ὅτι ἀναιροῦν, 103 ὅτι τούναντιον δὲν ἀναιροῦν καὶ 71 ἀμφιβάλλουν. Πλεῖστοι ἀπήντησαν ὅτι αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ὡς τοιαῦται οὔτε νὰ βεβαιώσουν ἀλλ' οὔτε νὰ ἀναιρέσουν δύνανται τὴν ἰδέαν τῆς ὑπάρξεως Θεοῦ ὡς ἐδιδάχθη ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

δ') Εἰς τὸ ἐρώτημα: «Πιστεύετε ὅτι ἡ προσωπικότης τοῦ ἀνθρώπου ὑφίσταται μετὰ θάνατον;» 47 ἀπήντησαν κατηγορηματικῶς ὅτι πιστεύουν, 41 ὅτι δὲν πιστεύουν καὶ 112 δὲν ἔδωσαν συγκεκριμένην ἀπάντησιν. Εἰς ἄπιστος συνοδεύει τὴν ἀπάντησιν του μὲ τὴν ἐξῆς σημείωσιν: «Ἐλπίζω . . . Πρὸ τίνος ἀπώλεσα φιλότατην σύζυγον καὶ πόσον θὰ ἐπεθύμουν νὰ τὴν συναντήσω καὶ πάλιν». Ἴδου μερικαὶ ἄλλαι ἐκ τῶν ἀπαντήσεων:

Dr A. A. Robb: «Διαπιστῶ ὅτι ἐπιστημονικῶς εἶναι συμφωνότερον νὰ δεχθῆ τις τὴν ἐπιβίωσιν μετὰ θάνατον παρά νὰ τὴν ἀρνηθῆ κατὰ τρόπον δογματικόν».

Dr. R. J. Tillyard: «Βεβαιότατα. Ὡς ἐρευνητῆς τῶν ψυχικῶν φαινομένων εἶμαι πεπεισμένος ὅτι ἡ ἐπιβίωσις τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος εἶναι ἐπιστημονικῶς ἀποδεδειγμένη».

Dr. Robert A. Hadfield: «Ἐὰν τὸ τέλος τῆς ὑπάρξεώς μας κατέληγεν εἰς τὸ μηδέν, θὰ ἦτο ἄσκοπος σπατάλη δυνάμεων, πρᾶγμα ποῦ ἡ φύσις δὲν ἐπιτρέπει. Εἶναι ἀδύνατον».

ε) Εἰς τὸ ἐρώτημα: «Νομίζετε ὅτι αἱ πρόσφατοι ἀξιόλογοι πρόοδοι εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν σκέψιν εὐνοοῦν τὴν θρησκευτικὴν πίστιν;» 27 ἀπήντησαν ἀρνητικῶς, 99 δὲν ἔδωσαν συγκεκριμένην ἀπάντησιν καὶ 74 ἀπήντησαν καταφατικῶς.

Ἴδου μερικαὶ ἐκ τῶν ἀπαντήσεων:

G. W. Harrison, καθηγητῆς τῆς Βοτανικῆς:

«Αἱ τελευταῖαι ἐπιστημονικαὶ πρόοδοι εἶναι πλέον ἢ εὐνοῦκαὶ πρὸς τὴν θρησκευτικὴν πίστιν, καθ' ὅσον αἴρουν ὠρισμένας δυσκολίας, αἵτινες πρὶν ἐφαίνοντο ἀνυπέρβλητοι».

S. H. Vines, καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὀξφόρδης:

«Μάλιστα, τὸ συμπέρασμα τῆς ἐπιστήμης δύναται κάλλιστα νὰ διατυπωθῆ διὰ τῶν πρώτων ἐδαφίων τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου: Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὁ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Πάντα δι' Αὐτοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶς Αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν...»

B. D. Steele, καθηγητῆς τῆς χημείας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Queensland: «Νομίζω ὅτι ἡ τελευταία ἐξέλιξις τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης ὄχι μόνον εὐνοεῖ τὴν θρησκευτικὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ τὴν θεωρεῖ ἀναπόδραστον ἀνάγκην».

Ὁ Dr. L. Rogers, καθηγητῆς τῆς ἱατρικῆς, μετασχὼν καὶ εἰς τὸ ἱεραποστολικόν ἔργον, μεταξὺ ἄλλων ἀναφέρει εἰς τὰς ἀπαντήσεις του: «Εἶχα τὸ εὐτύχημα νὰ ἀνατραφῶ εἰς Χριστιανικὴν οἰκογένειαν καὶ ὑπῆρξα πάντοτε σταθερῶς πιστὸς εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Δύο ἐκ τῶν μεγαλύτερων εὐεργετῶν τοῦ κόσμου ὑπῆρξαν ὁ Pasteur καὶ ὁ Lister καὶ ἀμφότεροι ἦσαν θερμοὶ χριστιανοί. Εἶπα κάποτε εἰς μερικοὺς φίλους μου ἐπιστήμους, ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὄποιον ἦτο καλὸν δι' ἕνα Pasteur καὶ δι' ἕνα Lister εἶναι ἀρκετὰ καλὸν καὶ δι' ἐμέ...».

II. Τὰ πορίσματα τῆς ἐρεύνης ἐν Γαλλίᾳ.

Τοιαύτη ἔρευνα ἐγένετο καὶ μεταξὺ τῶν συγχρόνων Γάλλων Ἀκαδημαϊκῶν πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπηρθύνθη διὰ τῆς ἐφημερίδος Figaro ὑπὸ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Robert de Flers τὸ ἐρώτημα:

«Ἡ Ἐπιστήμη ἀντιτάσσεται πρὸς τὸ Θρησκευτικὸν Συναίσθημα»:
Ἐκ τῶν 88 μελῶν τῆς Ἀκαδημίας μόνον οἱ 15 δὲν ἀπήντησαν, εἴτε διότι δὲν ἠθέλησαν, εἴτε διότι ἦσαν ἀσθενεῖς, ἢ ἀπουσίαζον. Καὶ οἱ 73 ἐκ τῶν 86 διεκήρυξαν ὅτι οὐδεμία ἀντίφασσις ὑπάρχει μεταξύ Ἐπιστήμης καὶ Θρησκείας¹.

Κατωτέρω ἀναφέρονται αἱ γνώμαι τινῶν μόνον ἐξ αὐτῶν.
G. André (Χημικὸς καὶ Καθηγητὴς εἰς τὸ Γεωπονικὸν Ἰνστιτούτον).

«Οἱ συνθηθέστερον καταδικάζοντες τὴν θρησκείαν κινουῦνται ἀπὸ πνεῦμα ἀλαζονείας, ὡς ἐάν ἡ ἀνθρωπίνη ἐπιστήμη ἦτο ἰκανὴ νὰ δώσῃ τὴν λύσιν ὄλων τῶν αἰνιγμάτων τῆς ζωῆς! Αἰσθάνομεθα ὅτι μία ἀνωτέρα θέλησις δεσπόζει τὴν θέλησίν μας.

Τὸ αἰώνιον πρόβλημα τοῦ «ΔΙΑΤΙ» μᾶς πολιορκεῖ καὶ μᾶς καταδιώκει, τὸ λογικὸν μας ἀδυνατεῖ ν' ἀπαντήσῃ. Ἄς ὁμολογήσωμεν τὴν ἀδυναμίαν μας».

Paul Appel (Μαθηματικὸς, ἐπίτιμος Πρύτανης τῆς Ἀκαδημίας τῶν Παρισίων).

«Οὐδεμία ἐχθρότης ὑπάρχει ἐκ μέρους τῆς ἐπιστήμης ἐναντίον οἰασδήποτε θρησκείας»

E. Bouvier (Ζωολόγος, Καθηγητὴς τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας εἰς τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον. Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν τὸ 1925).

«Ὡς πρὸς ἐμὲ οὐδέποτε παρετήρησα ἀνταγωνισμὸν μεταξύ θρησκείας καὶ ἐπιστήμης...

Ἡ ἀναζήτησις τῆς ἀληθείας εἶναι ἡ ἀναζήτησις τοῦ Θεοῦ, ὅστις εἶναι ἡ ὑπερτάτη ἀλήθεια.

Ἡ ἐπιστήμη δὲν ἔχει θρησκείαν. Ὁ Ἐπιστήμων ὅμως δύναται νὰ ἔχῃ τοιαύτην καὶ ἡ θρησκεία αὕτη δὲν θά ἠδύνατο νὰ εἶναι εἰς ἀνταγωνισμὸν μὲ τὰς ἐργασίας του».

Ed. Branly (Ἴατρὸς καὶ Φυσικὸς).

«Ἡ Ἐπιστήμη εἶναι ἡ τάσις πρὸς τὴν Δημιουργίαν.

Ἡ θρησκεία εἶναι τάσις πρὸς τὸν Δημιουργόν».

¹ Ὅρα ἐκτενέστερον εἰς τὸ βιβλίον «ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία τῶν Ἐπιστημῶν περὶ τῆς σχέσεως θρησκείας καὶ ἐπιστήμης» κατὰ μεταφράσιν ὑπὸ Κ. Μεταλληνοῦ διδάκτορος Μαθηματικῶν.

Δουξ de Broglie (Διάσημος Φυσικὸς βραβευθεὶς μὲ τὸ βραβεῖον Νόμπελ).

«Δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀληθὴς ἀντίθεσις μεταξύ τῶν δύο τούτων ἐνασχολήσεων τῆς ἀνθρωπότητος (δηλαδὴ μεταξύ τῆς Ἐπιστήμης καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος).

Ἡ σημερινὴ ἐπιστήμη εὐρίσκεται ἀκόμη πολὺ μακρὰν τοῦ νὰ δύναται νὰ θίξῃ κἂν τὰ σοβαρὰ ζητήματα περὶ τοῦ προορισμοῦ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς κατευθύνσεως τῆς συνειδήσεώς των.

Ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ θρησκεία ἐπιδιώκουν τὴν ἀναζήτησιν τῆς ἀληθείας εἰς σφαίρας διαφόρους, ὥστε δὲν δύναται νὰ τεθῇ ζήτημα πραγματικοῦ ἀνταγωνισμοῦ μεταξύ των».

Pierre Bazy (Ἴατρὸς. Μέλος τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Ἰατρικῆς Ἀκαδημίας).

«Πνεῦμα ἐπιστημονικόν, συναίσθημα θρησκευτικόν εἶναι δύο ὄροι διάφοροι ὄχι ὅμως καὶ ἀντίθετοι. Ἀπευθύνονται εἰς δύο διαφόρους ἰδιότητας τῶν ἀτόμων μας. Δὲν δύναται λοιπὸν νὰ εἶναι ἀντίθετοι.

Ὅσον προχωρεῖ ἡ ἐπιστήμη καὶ γνωρίζεῖ πληρέστερον τὸ σύμπαν παρακινουόμεθα νὰ ἀναγνωρίσωμεν χεῖρα παντοδύναμον καὶ διάνοιαν ἄπειρον, συνεπῶς τὸν Θεόν».

G. Bigourdan (Ἀστρονόμος τοῦ Ἀστεροσκοπεῖου τῶν Παρισίων).

«Δὲν δύναμαι νὰ ἴδω ἀντίθεσιν μεταξύ τοῦ ἐπιστημονικοῦ πνεύματος καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος».

Emil Borel (Μαθηματικὸς, Καθηγητὴς Πανεπιστημίου).

«Τὸ θρησκευτικὸν καὶ τὸ ἐπιστημονικὸν συναίσθημα δύναται νὰ συνυπάρχουν τελείως εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα».

Camille Matignon (Χημικὸς, Καθηγητὴς τῆς ἀνοργάνου Χημείας εἰς τὸ College de France).

«Μὲ πείραν 40 ἐτῶν ἐρευνῶν καὶ ἐπιστημονικῆς διδασκαλίας ἤμπορῶ μὲ πλήρη βεβαιότητα νὰ βεβαιώσω ὅτι οὐδέποτε ἀντελήφθην νὰ ἀναφαίνεται ἡ ἐλαχίστη σύγκρουσις μεταξύ τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος».

Charles Moureu (Χημικὸς Καθηγητὴς, εἰς τὸ Collège de France).

«Κατ' ἀρχὰς ἐπιστήμη καὶ θρησκεία μοῦ ἐφάνησαν ἀλληλοαποκλειόμενα. Καθ' ὅσον ὅμως ἐπροχώρουν ἐν τῇ γνώσει καὶ διὰ τοῦ μέσου τούτου ἐγενομην «ἀμαθέστερος ἐπιστήμων» ἡ ἀν-

τίθεις εξησθενίζετο και ήδη πρό πολλοῦ εἶναι μόνον ἀνάμνησις».

Emile Picard (Μαθηματικός και Φιλόσοφος, Καθηγητής εις τὴν Σορβώνην).

«Ἡ σύγχρονος ἐπιστήμη δὲν ἀπαγορεύει εἰς τὰς θρησκευτικὰς ψυχὰς, νὰ παραδίδωνται εἰς τὰς γοητευτικὰς ἐλπίδας μὲ τὰς ὁποίας ἐθέλγετο ὁ Πλάτων».

Pierre Puiseux (Ἐπίτιμος Ἀστρονόμος τοῦ Ἀστεροσκοπείου τῶν Παρισίων).

«Δι' ἐμὲ τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα προπαρασκευάζει ἔδαφος εὐνοϊκὸν διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν.

Αἱ ἀποξηραντικαὶ διδασκαλαί, αἱ ὑλιστικαί, αἱ ἐχθρικαὶ εἰς τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα εἶναι στάσεις εἰς τὰς ὁποίας ὁ ἀληθὴς ἐπιστήμων δὲν παραμένει».

Ε. Ουέπυ (Ἰατρός χειρουργὸς ἐπίτιμος Καθηγητής τοῦ Πανεπιστημίου).

«Ἡ ἐπιστήμη δὲν μᾶς φαίνεται κατ' οὐδένα τρόπον νὰ ἀντιτάσσεται εἰς τὴν θρησκείαν».

III. Τὰ πορίσματα τῆς ἐρέυνης ἐν Ἀμερικῇ.

Ὁ Ἀμερικανὸς συγγραφεὺς Ἔντουαρντ Κόττον¹ ἐδημοσίευσεν εἰς τεῦχος τὰς γνώμας τῶν μεγαλυτέρων σοφῶν και περιφημοτέρων Ἀμερικανῶν ἐφευρετῶν, σοφῶν ἐπιστημόνων.

Ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου τούτου εἶναι: «Ἀνεκάλυψεν ἡ Ἐπιστήμη τὸν Θεόν:»

Εἶναι λίαν παρήγορα και ἱκανοποιητικὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐρέυνης. Πάντες οἱ Ἀμερικανοὶ ἐπιστήμονες συμφωνοῦν ὅτι οὐδεμία ἀντίφασις ὑφίσταται μεταξύ θρησκείας και Ἐπιστήμης. Παραθέτομεν γνώμας τινὰς κατωτέρω.

Ὁ Κέρτλεϋ Mather (Καθηγητής εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Χάρβαρτ συγγραφεὺς) λέγει μεταξύ ἄλλων και τὰ ἑξῆς:

«Ἡ θρησκεία και ἡ Ἐπιστήμη εἶναι ἀμφότεραι ἀναγκαῖαι... Ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη ἐπιδοκιμάζει τὴν θρησκείαν ποῦ ζητεῖ στα-

¹ Ὅρα Ἀχιλλέως Κύρου «Πιστεύω» σελ. 169 κ. ἔ. και εἰς Χριστιανικὰ Γράμματα Ἀχιλ. Κύρου «Ἐπιστροφή εἰς τὴν Θρησκείαν», ἔτος Β'. σελ. 114.

θερῶς νέον και καλλίτερον φῶς ἐπὶ τῶν ὁδῶν τῆς ζωῆς, ἀγωνίζεται νὰ καταστήσῃ περισσότερον ἀποτελεσματικὴν τὴν νόμιμον ἐνέργειαν τῶν πνευματικῶν δυνάμεων ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ κόσμου».

Ὁ Ἀμερικανὸς Robert Millikan (Ἡλεκτρολόγος Διευθυντής τοῦ Φυσικοῦ Ἐργαστηρίου εἰς τὸ Τεχνολογικὸν Ἰνστιτοῦτον τῆς Καλλιφορνίας Βραβεῖον Νόμπελ) λέγει τὰ ἑξῆς:

«Τὸ πρακτικὸν κήρυγμα τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης εἶναι ἐκτάκτως ὅμοιον μὲ τὸ κήρυγμα τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ κλεις τοῦ κηρύγματος τούτου εἶναι ἡ ἐξυπηρέτησις, ἡ ὑποταγὴ τῶν ἀτόμων εἰς τὸ καλὸν τοῦ συνόλου.

Ἡ ἐπιστήμη κηρύττει τοῦτο ὡς καθήκον χάριν τῆς προόδου τοῦ κόσμου..... Τὸ σύμπαν δὲν κυβερνᾶ πλέον ἢ ὕλη».

Ὁ Ἀμερικανὸς Edwin Concllin (Καθηγητής τῆς Βιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Πρίνστοοκ).

«Ἡ πραγματικὴ σημερινὴ ἐπιστήμη κάθε ἄλλο παρά καταστρέφει τὴν πίστιν εἰς τὸν Θεόν, εἴτε και τὴν ἀνθρωπίνην ἐλευθερίαν και τὴν ἀτομικὴν εὐθύνην.

... Ἡ ἀθεΐα ὄχι μόνον μᾶς φέρει εἰς τὴν ἀπελπισίαν και τὴν μοιρολατρείαν, ἀλλὰ και ἀντιτίθεται πρὸς τὰ διδάγματα τῆς Ἐπιστήμης. Ἡ θρησκεία ὁδηγεῖ πρὸς τὴν πίστιν, τὴν ἐλπίδα, τὴν ἀγάπην».

Ὁ Ἀμερικανὸς Herbert Curtis (Διευθυντής τοῦ Ἀστεροσκοπείου τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Νητηρόϊτ).

«Ὡς ἄνθρωπος και ὡς ἐπιστήμων δὲν δύναμαι νὰ παραδεχθῶ ἄλλην ἐξήγησιν τοῦ κόσμου ἔξω ἀπὸ τὴν ἐξήγησιν και τὰ συμπεράσματα ποῦ μᾶς παρέχει ἡ θρησκεία».

IV. Γνώμαι διαφόρων ἄλλων κορυφαίων ἐπιστημόνων.

Ὁ Ἰταλὸς ἐφευρέτης Μαρκόνη λέγει τὰ ἑξῆς:

«Ἡ Ἐπιστήμη μόνη τῆς δὲν δύναται νὰ ἐρμηνεύσῃ πολλὰ πράγματα και πρό πάντων τὸ μεγαλύτερον τῆς ὑπάρξεώς μας.

Ποιοὶ εἴμεθα; Πόθεν ἐρχόμεθα; Διὰ ποῖον σκοπὸν ζῶμεν; Ἀπὸ τῆς στιγμῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος ἤρχισε νὰ σκέπτεται ἐπεδόθη εἰς τὴν ἔρευναν τῶν προβλημάτων αὐτῶν και ὁμως μέχρι σήμερον μένουσιν ἄλυτα. Διακηρύττω μὲ ὑπερηφάνειαν

αν ότι είμαι πιστός. Πιστεύω εις την δύναμιν τῆς προσευχῆς ὄχι μόνον ὡς πιστός χριστιανός ἀλλὰ καὶ ὡς ἐπιστήμων».

Ὁ Γερμανὸς Καθηγητὴς τῆς Φυσικῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου Max Planck (ἔχει ἐπονομασθῆ θεμελιωτῆς τῆς νεωτέρας φυσικῆς. Ἐτιμῆθη μὲ τὸ βραβεῖον Νόμπελ) λέγει τὰ ἑξῆς :

«Ὅπουδῆποτε καὶ ὁσονδῆποτε βαθέως καὶ ἂν προσηλώσωμεν τὰ βλέμματά μας οὐδαμοῦ εὐρίσκομεν ἀντίφασιν τινα μεταξὺ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς θρησκείας.

Ἀντιθέτως μάλιστα, ἐπὶ τοῦ κρισιμωτέρου σημείου εὐρίσκομεν πλήρη συμφωνίαν. Θρησκεία καὶ Φυσικαὶ Ἐπιστήμαι δὲν ἀποκλείουν ἀλλήλας, ἀλλὰ συμπληρώνουν καὶ ὀρίζουν ἀλλήλας.

Τὴν ἀπτοτέραν ἀπόδειξιν διὰ τὸ εὐσυμβίβαστον θρησκείας καὶ φυσικῆς μᾶς δίδει καὶ κριτικῶς ἀκόμη ἐξεταζόμενον, τὸ ἱστορικὸν γεγονός ὅτι οἱ μεγαλύτεροι φυσιοδίφαι πασῶν τῶν ἐποχῶν, ἄνδρες ὅπως ὁ Κέπλερ, ὁ Νεύτων, ὁ Λέϊβνιτς ἦσαν ἐμποτισμένοι ἀπὸ βαθεῖαν θρησκευτικότητα».

Ὁ αὐτὸς ἐπιστήμων εἰς διάλεξίν του δοθεῖσαν τὸ 1938 δὲν θεωρεῖ καθόλου ξένον πρὸς τὸν φυσικὸν ἐπιστήμονα νὰ διερευνῆ τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων θρησκείας καὶ Φυσικῆς, ἀφοῦ ἡ θρησκεία καὶ ἡ θρησκευτικότης τῶν ἀνθρώπων ἔχουν τὰς ρίζας τῶν εἰς τὴν συνείδησιν κάθε ἀνθρώπου. Λέγει δὲ περαιτέρω ὅτι ἡ φυσικὴ καὶ ἡ θρησκεία συμφωνοῦν ἐπὶ τοῦ σημείου ὅτι ὑπάρχει ἀνωτέρα δύναμις κυβερνώσα καὶ κατευθύνουσα τὸ σύμπαν.

—Ὁ Γερμανὸς Καθηγητὴς τῆς Φυσικῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ἰένας Pascual Jordan ἀσχοληθεὶς ἐπὶ πολὺ μὲ τὴν ἔρευναν τῶν προβλημάτων τῆς νεωτέρας φυσικῆς ὁμολογεῖ ὅτι σήμερον ἡ Φυσικὴ πρέπει νὰ λάβῃ ὠρισμένην θέσιν ἐν σχέσει μὲ ἄλλα προβλήματα τὰ ὅποια εὐρίσκονται «ἐντὸς» τοῦ πεδίου τῆς.

Μεταξὺ δ' αὐτῶν ἀναφέρει πρωτίστως καὶ τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα.

—Ὁ Ἄγγλος Sir Arthur Eddington (Ἀστρονόμος Καθηγητὴς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Καίμπριτζ) λέγει :

«Ἡ ἐπιστήμη σήμερον διακηρύσσει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι πραγματικότης».

—Ὁ διάσημος Βιολόγος Al. Carrel εἰς τὸ περίφημον σύγγραμμά του «Ἐν ἄγνωστον ὃν ὁ ἄνθρωπος» γράφει τὰ ἑξῆς :

«Ἡ θρησκεία ἔρχεται ὡς μία φυσικὴ ψυχικὴ λειτουργία ὑπὸ τὴν εὐρείαν ἔννοιαν. Ζητεῖ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ πνεύματος πρὸς ἓνα ὃν τὸ ὅποῖον εἶναι ἡ πηγὴ τοῦ παντός καὶ τὸ κέντρον πάσης δυναμέως, τοῦ Θεοῦ.....

..... Ἴσως θὰ ξενίσῃ μερικούς, ὅτι ὁ ἄνθρωπος τῶν Βιολογικῶν Ἐπιστημῶν γράφει τ' ἀνωτέρω.

Ἄλλ' ἡ ἐπιστήμη τότε μόνον εἶναι σοβαρὰ ὅταν ἐξετάζη ἐξ ὀλοκλήρου τὴν περιοχὴν τοῦ πραγματικοῦ.....

Ἡ ἀναζήτησις τοῦ Θεοῦ συνδέεται μὲ τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα. Ἐξ αἰτίας αὐτῆς ταύτης τῆς ὕψης τῆς συνειδήσεως ὁ ἄνθρωπος τείνει πρὸς τὴν πραγματικότητα ἢ ὅποια ἐκτείνεται ὑπεράνω τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου».